

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра політології, історії і філософії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Європейські моделі антикорупційної політики»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Політологія
спеціальності 052 Політологія
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Казарян Р. Р.
Керівник: Некряч А.І.
Рецензент: Мельник Л.М.

Полтава 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	6
1.1. Концептуальні підходи до визначення антикорупційної політики.	6
1.2. Методологічні основи дослідження європейських моделей антикорупційної політики.	11
1.3. Теоретичні категорії антикорупційної політики: поняття та підходи до їх визначення.	15
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКІ ФОРМИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	21
2.1. Огляд наукових концепцій та підходів щодо боротьби з корупцією у Європі.	21
2.2. Порівняльний аналіз підходів до антикорупційної політики в контексті європейського та міжнародного досвіду	33
2.3. Спеціальні політологічні теорії у контексті європейських антикорупційних моделей.	42
РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	47
3.1. Оцінка можливостей застосування європейського досвіду в Україні.	47
3.2. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення антикорупційної політики в Україні.	50
3.3. Антикорупційна політика України в контексті сучасних викликів та загроз	56
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Антикорупційна політика є однією з ключових сфер, що визначають стійкість і ефективність сучасних державних інститутів. Проблема корупції залишається актуальною для багатьох країн світу, зокрема і для України, де вона не лише перешкоджає соціально-економічному розвитку, а й підриває довіру громадян до органів влади. Успішна протидія корупції вимагає цілісної політики, яка враховує специфічні політичні, правові та культурні аспекти, а також міжнародний досвід і передові практики в цій сфері.

Метою цієї кваліфікаційної роботи є вивчення європейських моделей антикорупційної політики, а також форм і інструментів протидії корупції для визначення можливостей їх адаптації до умов України.

Об'єкт дослідження: Антикорупційна політика європейських країн.

Предмет дослідження: Європейські моделі, методи та інструменти антикорупційної політики.

Методи: Методологічною базою кваліфікаційної роботи є сукупність методів, завдяки яким розкрита тема. Зокрема, використовувалися такі методи:

- метод аналізу;
- метод синтезу;
- порівняльний аналіз;
- системний метод;
- структурно-функціональний метод;
- історичний метод та інші.

Вивчення європейських моделей антикорупційної політики є особливо цінним для України на її шляху до європейської інтеграції. Європейський Союз (ЄС) розробив комплексний підхід до боротьби з корупцією, що включає як нормативні, так і інституційні механізми. Науковці, такі як Кушнар'ов І. В. та Кротюк О. М. значною мірою дослідили цю тему, аналізуючи як успіхи, так і труднощі реалізації антикорупційних практик у європейських країнах.

Європейські моделі демонструють різні підходи до створення незалежних антикорупційних органів, законодавчого врегулювання фінансування політичних партій, забезпечення прозорості державного сектору та контролю за активами державних службовців. Їхній досвід може слугувати корисним прикладом для України, де реформування антикорупційної політики є необхідною умовою для інтеграції до ЄС.

Завдання дослідження:

1. Дослідити основні теоретичні аспекти антикорупційної політики в європейських країнах.
2. Проаналізувати методологічні підходи, що використовуються в Європі, зокрема в таких країнах, як Німеччина, Швеція, Данія, Польща, та визначити їхні основні характеристики.
3. Вивчити досвід окремих європейських країн у створенні та функціонуванні антикорупційних інститутів.
4. Оцінити результати європейських моделей антикорупційної політики в контексті їх можливого застосування в Україні.
5. Визначити ключові переваги та потенційні виклики для імплементації європейських підходів до антикорупційної політики в українських реаліях.
6. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення антикорупційної політики в Україні на основі найуспішніших європейських моделей.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до аналізу європейських моделей антикорупційної політики, що враховує як позитивний досвід, так і проблемні аспекти їхнього функціонування. Зокрема, запропоновані рекомендації для вдосконалення української антикорупційної політики враховують умови національного політичного та правового середовища, що сприяє їхній ефективній адаптації.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані в освітньому процесі, науково-практичних конференціях, круглих столах, в написанні наукових робіт.

У роботі передбачено три розділи:

1. Теоретико-методологічні аспекти антикорупційної політики.
2. Аналіз європейських моделей антикорупційної політики: кейси окремих країн.
3. Практичні рекомендації щодо вдосконалення антикорупційної політики України.

Результати дослідження дозволять надати практичні рекомендації щодо вдосконалення антикорупційної політики України з урахуванням передового європейського досвіду.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Концептуальні підходи до визначення антикорупційної політики.

Антикорупційна політика є однією з ключових складових у боротьбі з корупцією, яка охоплює комплексну систему заходів, інструментів і стратегій, що допомагають зменшити рівень корупційних практик у суспільстві. Вона є важливою не тільки для забезпечення ефективного функціонування державних інститутів, а й для зміцнення суспільної довіри до влади та підтримки стабільного соціального порядку. Корупція завдає шкоди соціальним і економічним процесам, підриває легітимність держави, гальмує розвиток та створює нерівність у суспільстві. Тому боротьба з корупцією є важливим завданням, яке стоїть перед сучасними державами, а ефективна антикорупційна політика допомагає уникнути негативних наслідків корупційної діяльності.

Концептуальні підходи до антикорупційної політики базуються на різних теоретичних моделях та враховують соціальні, політичні й правові чинники, що сприяють корупції. Ці підходи дозволяють сформулювати оптимальну політику для кожної країни, враховуючи її особливості, рівень розвитку, політичну культуру та суспільні норми. У країнах з високим рівнем корупції, зокрема тих, що перебувають на стадії розвитку, політика боротьби з корупцією спрямована передусім на створення ефективної нормативно-правової бази та встановлення суворих санкцій. У більш розвинених країнах увага приділяється вдосконаленню превентивних механізмів та запобіганню корупційним діям, оскільки там корупція може проявлятися в більш прихованій формі.

Одним із ключових концептуальних підходів до антикорупційної політики є правовий підхід, який акцентує увагу на створенні й удосконаленні нормативної бази, що регулює питання протидії корупції. В межах цього підходу корупція визначається як правопорушення, яке потребує санкцій та чітких правил для запобігання й покарання. Антикорупційне законодавство є основою правового підходу та включає заходи щодо підзвітності, прозорості, контролю за діяльністю

державних службовців, фінансуванням політичних партій тощо. Наприклад, країни Європейського Союзу приділяють особливу увагу формуванню законодавчих інструментів, які сприяють прозорості та підзвітності, а також зміцнюють інституційні механізми контролю. Згідно з доповіддю Європейської Комісії, країни ЄС впроваджують комплексні законодавчі ініціативи, щоб забезпечити суворі санкції за корупційні дії та ефективно виявляти порушення .

Інший підхід – інституційний – наголошує на створенні та функціонуванні спеціалізованих органів для боротьби з корупцією, які мають бути незалежними від політичного впливу та підзвітними громадськості. Такі органи забезпечують як контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, так і розробку превентивних заходів, які сприяють зниженню корупційних ризиків. Прикладами інституційного підходу є антикорупційні агентства, створені в країнах, які мають проблеми з корупцією. Однією з таких установ є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАПК) в Україні, яке здійснює моніторинг і контроль за дотриманням антикорупційних норм та проводить перевірки державних службовців на предмет доброчесності. НАПК забезпечує прозорість та підзвітність державних органів, а також надає рекомендації для поліпшення ефективності антикорупційних заходів в Україні.

Також важливим є культурний підхід до визначення антикорупційної політики, який звертає увагу на соціальні й культурні аспекти корупції. У рамках цього підходу антикорупційні заходи розглядаються як інструменти для формування моральних цінностей та соціальних норм, які не приймають корупційну поведінку. Країни з низьким рівнем корупції, як-от Швеція, Данія та Фінляндія, активно працюють над підвищенням соціальної свідомості, формуючи у громадян нетерпимість до корупції як соціального явища. Дослідження, проведені в країнах Північної Європи, підтверджують, що високий рівень соціальної довіри до державних інститутів та етичні цінності є запорукою зниження корупційних проявів [51].

Крім того, економічний підхід до антикорупційної політики розглядає корупцію як проблему, яка виникає через нерівність у доступі до ресурсів та

можливостей. Згідно з цим підходом, антикорупційна політика повинна включати заходи, що спрямовані на забезпечення рівного доступу до ресурсів, створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, а також обмеження можливостей для монополій. Економічний підхід акцентує увагу на необхідності усунення передумов для корупції, таких як непрозорість тендерних процедур, недосконалість системи державних закупівель та відсутність контролю за витратами.

Загалом, різні концептуальні підходи до антикорупційної політики дозволяють сформулювати стратегію, яка охоплює різні аспекти боротьби з корупцією та адаптована до конкретних умов і викликів. Найбільш ефективною є комбінація декількох підходів, що враховує правові, інституційні, соціальні й економічні аспекти. Такий комплексний підхід допомагає створити сприятливі умови для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності державних органів, що, в свою чергу, сприяє зниженню рівня корупції та посиленню довіри до влади.

Один із базових підходів до визначення антикорупційної політики розглядає її як сукупність превентивних заходів, які держава застосовує для зниження можливостей і стимулів до корупційних дій. Згідно з дослідженням Transparency International, найбільш ефективні антикорупційні політики включають комплексний підхід, який передбачає створення умов для підвищення прозорості державних процесів, зміцнення незалежності судової влади, посилення контролю за державними витратами та забезпечення відкритого доступу до інформації [1]. Превентивні заходи, такі як створення незалежних антикорупційних органів, контроль за фінансуванням політичних партій та запровадження механізмів громадського контролю, сприяють зниженню корупційних ризиків. Однак у випадку, коли превентивні заходи не дають належного результату, стає необхідним вжиття репресивних заходів.

Ще один підхід акцентує увагу на правових та інституційних аспектах антикорупційної політики, розглядаючи її як систему законодавчих і регуляторних норм, що забезпечують прозорість та підзвітність державних

органів. На думку дослідників Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), ефективна антикорупційна політика має включати не лише юридичні санкції, але й прозорі механізми моніторингу діяльності державних службовців та належну систему звітності [OECD, 2022]. Це підходить для країн із добре розвиненою правовою системою та незалежними судовими інститутами. У країнах Європи та Північної Америки застосування правових методів із дотриманням верховенства права стало основним компонентом антикорупційної політики, і цей підхід підтвердив свою ефективність у запобіганні корупційних проявів.

Системний підхід до антикорупційної політики розглядає корупцію як соціально-економічне явище, яке має глибокі корені у функціонуванні державних інститутів та структурі суспільних відносин. Відповідно до цього підходу, антикорупційна політика є інтегрованою частиною державного управління і має бути спрямована на підвищення ефективності роботи державних органів, вдосконалення механізмів контролю та забезпечення належного рівня оплати праці державних службовців [64]. В межах цього підходу корупція розглядається не як окреме явище, а як симптом загальної слабкості державного апарату, що потребує широких структурних реформ.

Підхід, заснований на аналізі культурних та соціальних чинників, стверджує, що корупція є соціально детермінованою проблемою, яка виникає через відсутність суспільної згоди щодо правил і норм поведінки. Соціологи зазначають, що рівень корупції може бути високим у суспільствах з низьким рівнем соціальної довіри та високим рівнем толерантності до недобросовісної поведінки [55]. Тому антикорупційна політика в такому випадку має включати заходи з підвищення суспільної свідомості, зміну культурних норм і створення етичних стандартів для державних службовців.

Порівняння різних підходів демонструє, що в країнах Західної Європи, таких як Швеція та Норвегія, основний акцент робиться на формуванні високих етичних стандартів і вихованні громадської свідомості, тоді як у країнах з більшою схильністю до корупції, таких як Італія та Греція, пріоритет надається

правовим та інституційним заходам [42]. Антикорупційна політика у Швеції базується на високій довірі до державних інститутів, відкритості державного сектору та широкій участі громадян у політичних процесах. У свою чергу, антикорупційна політика Італії включає серйозні юридичні санкції та суворий нагляд за діяльністю політиків і державних службовців.

Концептуальні підходи до антикорупційної політики також відрізняються за ступенем залучення громадськості та ролі громадянського суспільства. У країнах, де існує розвинене громадянське суспільство, таких як Німеччина та Велика Британія, антикорупційна політика передбачає активну участь громадськості в моніторингу державних органів та виявленні корупційних випадків. Проте дослідники наголошують, що для забезпечення стійкого антикорупційного ефекту важливо забезпечити, щоб ці ініціативи підтримувалися на національному рівні [23].

Загалом, концептуальні підходи до визначення антикорупційної політики свідчать про те, що ефективна боротьба з корупцією потребує поєднання різних методів і підходів, адаптованих до конкретного контексту. Держави можуть використовувати комбінацію правових, інституційних, культурних і соціальних заходів залежно від ступеня розвитку суспільства, культурних традицій та політичної системи. Так, наприклад, Україна, яка активно прагне до євроінтеграції, може використовувати досвід європейських країн у розвитку правової та інституційної бази антикорупційної політики, але водночас враховувати специфічні культурні та соціальні особливості українського суспільства.

Таким чином, концептуальні підходи до антикорупційної політики є багатогранними та мають гнучко адаптуватися до національних умов. Ефективність антикорупційної політики залежить не лише від сили законодавчих заходів, але й від готовності суспільства підтримувати прозорі та підзвітні державні органи, що на практиці може забезпечити лише поєднання різних концептуальних підходів у рамках загальної стратегії.

1.2. Методологічні основи дослідження європейських моделей антикорупційної політики.

Методологічні основи дослідження європейських моделей антикорупційної політики охоплюють широкий спектр підходів і методів, спрямованих на аналіз та оцінку антикорупційних заходів, структур та підходів, що застосовуються в країнах Європи. Визначення методологічних засад є важливим етапом, оскільки саме вони дозволяють всебічно і глибоко зрозуміти механізми, що формують антикорупційну політику, і визначити фактори, які впливають на її ефективність. Європейські моделі антикорупційної політики мають багаторічну історію та продемонстрували свою ефективність, тому їхнє дослідження має значний інтерес для країн, що прагнуть знизити рівень корупції, зокрема України.

Методологічний підхід до аналізу європейських моделей антикорупційної політики передбачає використання комплексу методів, які дозволяють всебічно дослідити специфіку різних підходів до боротьби з корупцією та зрозуміти, як соціальні, політичні й культурні чинники впливають на ефективність антикорупційних заходів. На першому етапі дослідження важливо визначити теоретичні рамки, які допоможуть проаналізувати основні концепції та підходи, що лежать в основі антикорупційної політики в європейських країнах. Це включає як нормативні, так і практичні аспекти, а також їхню інтеграцію в інституційні структури країн Європи.

Одним із ключових методів, який використовується в дослідженні антикорупційної політики, є порівняльний аналіз. Завдяки цьому методу можна порівняти різні моделі антикорупційної політики, що застосовуються в європейських країнах, і визначити їхні сильні та слабкі сторони. Порівняльний аналіз дозволяє виявити, як певні законодавчі, інституційні та культурні фактори впливають на ефективність антикорупційних заходів. Наприклад, дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) показують, що ефективність антикорупційних політик часто залежить від наявності незалежних

інституцій, що контролюють дотримання законодавства, а також від рівня суспільної підтримки цих заходів [OECD, 2022].

Аналіз нормативно-правової бази європейських країн є ще одним важливим елементом методологічної основи цього дослідження. Законодавча база формує основу антикорупційної політики, визначаючи обсяг повноважень державних інституцій, що займаються боротьбою з корупцією, а також санкції за корупційні правопорушення. Наприклад, дослідження законодавства Європейського Союзу демонструє, що основні напрями антикорупційної політики включають положення про прозорість, підзвітність і запобігання конфлікту інтересів [European Commission, 2021]. Ретельний аналіз законодавчих норм дозволяє зрозуміти, як правові інструменти сприяють формуванню етичних стандартів та запобігають виникненню корупційних практик.

Метод інституційного аналізу також є необхідним для дослідження європейських моделей антикорупційної політики, оскільки він дозволяє оцінити роль спеціалізованих антикорупційних органів у забезпеченні прозорості та підзвітності державних інституцій. У Європі існують численні приклади таких органів, як-от антикорупційні агентства у Франції (AFA) чи національні комісії в Італії та Німеччині, які здійснюють моніторинг за виконанням антикорупційних норм та проводять превентивні заходи. Інституційний аналіз дозволяє оцінити структуру, компетенції та функції таких органів, а також їхню здатність ефективно виконувати завдання в умовах політичної незалежності. Зокрема, дослідники зазначають, що незалежність антикорупційних органів є вирішальним чинником для їхньої ефективної діяльності [51].

Соціологічні методи, такі як опитування та інтерв'ю, також є важливою складовою методологічного підходу до дослідження антикорупційної політики. З їхньою допомогою можна зібрати інформацію про ставлення суспільства до корупції, рівень довіри до державних інститутів, а також оцінити, наскільки ефективно впроваджуються антикорупційні заходи. Дослідження, проведені в європейських країнах, показують, що успіх антикорупційної політики значною мірою залежить від суспільної підтримки, а також від того, наскільки громадяни

залучені до процесів моніторингу та контролю за діяльністю державних органів. Опитування громадської думки дозволяють виявити, наскільки громадяни вважають антикорупційні заходи ефективними, а також визначити фактори, які сприяють або, навпаки, перешкоджають їхній підтримці.

Ще одним важливим методом у дослідженні є системний аналіз, який дозволяє розглянути антикорупційну політику як комплексну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів, таких як правова база, інституційні структури, превентивні механізми та соціальні чинники. У рамках системного аналізу корупція розглядається не як окреме явище, а як результат недоліків в усій державній системі. Системний підхід дозволяє визначити, які саме системні недоліки сприяють поширенню корупції, та розробити рекомендації щодо їх усунення.[1]

Кількісний і якісний аналіз є важливими методами, що допомагають комплексно оцінити ефективність антикорупційної політики, зібрати та обробити дані про рівень корупції та результати антикорупційних заходів. Кожен із цих методів має свої особливості, переваги та обмеження, що дозволяє побачити проблему корупції з різних перспектив і допомагає створити повну картину ефективності заходів у боротьбі з нею.[21]

Кількісний аналіз антикорупційної політики дозволяє провести обробку великої кількості даних і представити результати у вигляді показників, індексів та статистичних даних. Наприклад, один із найвідоміших показників – це Індекс сприйняття корупції (CPI), який розробляє Transparency International. CPI відображає рівень сприйняття корупції в різних країнах і дозволяє порівняти їх за рівнем прозорості. Також до кількісних методів належить аналіз даних щодо кількості розслідуваних і завершених корупційних справ, що надає інформацію про активність і результативність антикорупційних органів у конкретній країні. Завдяки таким даним можна оцінити, чи відбувається ефективно переслідування корупціонерів, чи є значні успіхи в судовому розгляді справ, і чи вдається державі утримувати результати антикорупційної політики на належному рівні.

До кількісного аналізу також відноситься збір та обробка статистичних даних, пов'язаних з економічними аспектами корупції. Це можуть бути дані про втрати бюджету через корупційні дії, суми коштів, які повертаються до бюджету через судові рішення, а також про кількість корупційних справ, порушених за певний період. Така інформація дозволяє оцінити, наскільки ефективно антикорупційна політика впливає на економічний стан країни і чи сприяє вона зменшенню корупційних витрат для державного сектору. Кількісні показники також можуть демонструвати динаміку корупційних випадків у часі, що допомагає виявити тенденції, такі як зростання чи спад корупційної активності в різні періоди.[33 с.21]

У свою чергу, якісний аналіз дозволяє детально вивчити певні аспекти антикорупційної політики, що неможливо оцінити за допомогою лише статистичних даних. Якісний підхід, наприклад, включає аналіз конкретних кейсів корупційних справ, що допомагає зрозуміти механізми корупційних схем, виявити слабкі місця в системі контролю та проаналізувати, як державні органи реагують на корупційні виклики. Один із найпоширеніших методів якісного аналізу – це вивчення кейсів успішних реформ, які призвели до зниження рівня корупції. У межах цього підходу дослідники розглядають обрані країни, що досягли успіху в антикорупційних заходах, та аналізують, які конкретні стратегії й реформи були застосовані, які бар'єри вони зустріли на своєму шляху, і які фактори сприяли їхньому успіху.

Також важливим елементом якісного аналізу є оцінка сприйняття антикорупційної політики серед громадян. Це може включати інтерв'ю з представниками громадянського суспільства, опитування громадської думки, дослідження довіри до антикорупційних органів і рівня громадської свідомості щодо корупційної проблеми. У країнах із високим рівнем довіри до державних інститутів ефективність антикорупційної політики є вищою, оскільки громадяни більш активно підтримують антикорупційні заходи і готові брати участь у громадських ініціативах з моніторингу корупційних процесів. Такий аналіз

дозволяє визначити ставлення суспільства до корупції і готовність до підтримки антикорупційних реформ, що є важливим для їхньої стійкості та успішності.

Комбінація кількісного і якісного аналізу є необхідною для оцінки антикорупційної політики, оскільки вона дозволяє отримати як об'єктивні статистичні показники, так і поглиблене розуміння механізмів та перешкод у реалізації антикорупційних заходів. Кількісний аналіз надає чіткі та вимірювані показники ефективності, тоді як якісний підхід допомагає розглянути комплексний контекст і розкрити внутрішні аспекти боротьби з корупцією, що часто залишається поза межами кількісної оцінки.[25 с.55]

Методологічні основи дослідження європейських моделей антикорупційної політики є багатограними та вимагають поєднання різних методів і підходів. Використання порівняльного аналізу, інституційного аналізу, соціологічних досліджень, системного аналізу та кількісного аналізу дозволяє створити комплексну картину європейських антикорупційних практик та виявити фактори, які сприяють або перешкоджають їхній ефективності. Поєднання цих методів допомагає зробити всебічний аналіз антикорупційних заходів та сформувані обґрунтовані рекомендації щодо адаптації європейських моделей антикорупційної політики до українських реалій.

1.3. Теоретичні категорії антикорупційної політики: поняття та підходи до їх визначення.

Антикорупційна політика включає низку фундаментальних теоретичних категорій, кожна з яких формує розуміння, методологію та підходи до боротьби з корупцією. Серед них базовим є поняття корупції як суспільного явища, що виявляється у зловживанні владою задля особистої вигоди. Це явище охоплює хабарництво, незаконне привласнення, конфлікт інтересів та інші форми зловживання владою. Визначення корупції може варіюватися залежно від правових та соціокультурних умов кожної країни, однак загальним підходом є

сприйняття корупції як порушення етичних або правових норм. Організація Transparency International пропонує визначення, згідно з яким корупція є зловживанням довіреною владою задля приватної вигоди, що підриває суспільну довіру до державних інститутів.

Важливим аспектом антикорупційної політики є прозорість, що забезпечує відкритість інформації про діяльність державних установ. Прозорість передбачає можливість для громадян вільно отримувати інформацію про дії урядовців, розподіл державних коштів, ухвалення рішень і виконання проектів. Вона слугує основою контролю, оскільки підвищення прозорості дозволяє громадськості моніторити та оцінювати діяльність органів влади. Прозорість також включає розробку процедур, що сприяють зрозумілості для громадян і дають змогу перевіряти чесність та обґрунтованість державних рішень.

Поняття підзвітності є ще одним важливим компонентом антикорупційної політики. Вона визначає відповідальність державних службовців перед суспільством за свої дії та рішення. Підзвітність передбачає, що державні органи зобов'язані обґрунтовувати свої дії та рішення перед громадянами та зазнавати санкцій у разі порушень. Відповідальність перед законом і суспільством є центральним принципом підзвітності, який забезпечує додатковий рівень захисту від корупційних проявів, підвищуючи довіру громадськості до органів влади. Ефективна система підзвітності сприяє прозорості, оскільки вимагає, щоб діяльність державних службовців відповідала встановленим стандартам та була доступна для оцінки.[34]

Етичні стандарти для державних службовців також відіграють важливу роль у боротьбі з корупцією. Встановлення етичних норм визначає моральні зобов'язання службовців дотримуватися чесності, добросовісності та безсторонності у виконанні своїх обов'язків. Етичні кодекси в державній службі зазвичай містять положення щодо конфлікту інтересів та отримання подарунків, що спрямовані на попередження зловживань. Етичне виховання й підвищення рівня обізнаності про стандарти державної служби є важливою частиною

антикорупційної стратегії, оскільки воно сприяє формуванню внутрішньої стійкості до корупційних спокус.

Категорія конфлікту інтересів стосується ситуацій, коли особисті інтереси державного службовця вступають у протиріччя зі службовими обов'язками. В такому разі існує ризик, що рішення можуть ухвалюватися не в інтересах держави, а в особистих цілях службовця. Запобігання конфлікту інтересів є одним із ключових завдань антикорупційної політики, і його досягають через обмеження на сумісництво посад, фінансові декларації та обов'язок повідомляти про особисті інтереси, що можуть впливати на прийняття рішень. Заходи з управління конфліктами інтересів обмежують можливість службовців використовувати своє становище для особистої вигоди та підтримують довіру до державної служби.

Інституційна незалежність визначає можливість антикорупційних органів діяти без зовнішнього впливу. Для того, щоб антикорупційні інститути ефективно виконували свої функції, необхідно гарантувати їхню незалежність від політичного або адміністративного втручання. Така незалежність є вирішальним фактором для забезпечення об'єктивності в розслідуваннях і підвищення ефективності боротьби з корупцією. Наприклад, дослідження свідчать, що країни з незалежними антикорупційними органами демонструють вищий рівень довіри громадян до таких установ і більшу прозорість у розслідуваннях. Інституційна незалежність також дозволяє органам уникати політичного тиску, що сприяє підтриманню суспільної довіри.[33]

Громадський нагляд є одним з інструментів підтримки прозорості та підзвітності у рамках антикорупційної політики. Він передбачає участь громадськості та громадських організацій у контролі за діяльністю державних органів. Активне залучення громадян до моніторингу державних процесів створює додатковий рівень контролю, що ускладнює корупційні дії. Залучення громадськості сприяє виявленню корупційних випадків і надає громадянам інструменти для звернення уваги на можливі порушення. Громадський нагляд не

лише підвищує рівень прозорості, але й допомагає громадянам брати активнішу участь у процесах, що сприяє розвитку демократичних цінностей.[11]

Санкції та покарання є важливим елементом антикорупційної політики, що забезпечує стримуючий ефект. Ефективна антикорупційна політика передбачає суворі й невідворотні санкції для тих, хто порушує закон. Система санкцій охоплює кримінальні, адміністративні та дисциплінарні заходи, які застосовуються до осіб, винних у корупційних діях. Публічність у застосуванні покарань також є важливою, оскільки вона демонструє серйозність намірів держави боротися з корупцією. Таким чином, покарання виконує функцію стримування, знижуючи готовність осіб ризикувати заради незаконної вигоди.

Запобігання корупції є превентивним аспектом антикорупційної політики, який зосереджений на створенні умов, що мінімізують можливості для корупційних дій. Важливими превентивними заходами є прозорість процедур державних закупівель, проведення тендерів та надання дозволів і ліцензій. Впровадження процедур, що мінімізують можливості для зловживання владою, сприяє підвищенню довіри до державних установ. Превентивні заходи також включають внутрішній контроль за витратами державних коштів, що дозволяє оперативно виявляти потенційні ризики.

Декларування доходів та активів державними службовцями підвищує рівень підзвітності. Обов'язок декларувати майновий стан є важливим аспектом прозорості, оскільки він дозволяє виявляти невідповідності між задекларованими доходами і фактичними активами службовців. Публічний доступ до таких декларацій сприяє громадському контролю і дозволяє знижувати рівень зловживань.[11]

Навчання та освіта у сфері антикорупції є важливими компонентами будь-якої антикорупційної політики, оскільки вони дозволяють державним службовцям поглибити розуміння етичних норм, обізнаності про конфлікт інтересів, важливості прозорості та підзвітності. Антикорупційна освіта формує культуру доброчесності, запобігає корупційним діям та створює умови для розвитку професійної етики серед державних службовців. Важливим аспектом

таких програм є те, що вони сприяють як теоретичному, так і практичному усвідомленню норм антикорупційної поведінки.

У багатьох країнах проводяться регулярні курси та тренінги для державних службовців, де їх навчають розпізнавати та уникати корупційних ризиків. Наприклад, у Великій Британії діє спеціалізована програма для державних службовців під назвою "Ethical Leadership in the Public Sector," що спрямована на розвиток етичного лідерства. Ця програма зосереджується на вивченні стандартів поведінки, виявленні корупційних ситуацій та управлінні конфліктами інтересів. Програма охоплює як керівників, так і рядових співробітників державної служби, сприяючи формуванню загальної культури доброчесності в державних органах.

Іншим прикладом є Сінгапур, який вважається одним з найменш корумпованих країн світу завдяки масштабним освітнім програмам. У Сінгапурському інституті державного управління проводяться обов'язкові тренінги для службовців, зосереджені на антикорупційних стандартах і відповідальності за корупційні правопорушення. Програма включає симуляції реальних ситуацій, які допомагають державним службовцям зрозуміти, як уникнути корупційних пасток, і навчає їх дотримуватися високих етичних стандартів у прийнятті рішень.[12]

Крім того, країни Європейського Союзу активно інвестують в антикорупційні освітні програми для молодих спеціалістів у сфері державного управління. У рамках програми "EU Integrity and Anti-Corruption" молодих службовців навчають не тільки теоретичним основам, а й надають практичні знання з управління ризиками, підзвітності та контролю. Наприклад, у Польщі, за підтримки ЄС, запроваджено програму з інтеграції антикорупційної освіти у вищі навчальні заклади, де студенти опановують теоретичні й практичні аспекти боротьби з корупцією.

США також пропонують широкий спектр програм антикорупційної освіти. Наприклад, у рамках ініціативи "Global Anti-Corruption Consortium" американські державні установи та міжнародні організації проводять тренінги для службовців

у країнах, де існують проблеми з корупцією. Ці програми орієнтовані на розробку індивідуальних антикорупційних стратегій для кожної країни, що дозволяє гнучко адаптувати навчання до конкретних умов і потреб. Вони також проводять міжнародні конференції з антикорупційної освіти, де службовці обмінюються досвідом і найкращими практиками.

Важливою частиною антикорупційної освіти є підвищення рівня обізнаності не тільки серед державних службовців, але й серед широкого загалу. У таких країнах, як Швеція та Норвегія, на рівні шкіл запроваджуються програми, які виховують негативне ставлення до корупції. Ці програми навчають дітей і підлітків основам етики та прозорості, допомагаючи формувати покоління, яке відчуває відповідальність за дотримання антикорупційних норм.

Загалом, антикорупційне навчання є важливим, оскільки воно не тільки покращує обізнаність державних службовців, але й допомагає розвивати культуру доброчесності, сприяючи довгостроковій стійкості антикорупційних зусиль.

РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКІ ФОРМИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Огляд наукових концепцій та підходів щодо боротьби з корупцією у Європі.

В останні десятиліття світова спільнота виявляє непідробний інтерес до проблеми боротьби з корупцією, а іноземні експерти та вчені докладають чимало зусиль, щоб опанувати всі аспекти цього явища. Оскільки проблема корупції перетинає будь-які міждержавні та міждисциплінарні кордони, і водночас охоплює практично всі сфери життя, її дослідження є комплексним і послідовним, на глобальному рівні, і увага приділяється насамперед природі виникнення та розвитку інструментів, щоб якщо не подолати, то принаймні локалізувати та мінімізувати її масштаби та вплив на суспільство. Корупція підриває верховенство права, підриває державні інститути та демократію, а також негативно впливає на економіку та політичну ситуацію. Більшість країн страждає від глибоко вкоріненої корупції, яка перешкоджає економічному розвитку, підриває довіру до демократичних цінностей і підриває верховенство права. Як наслідок, корупція може підірвати довіру громадян до демократичних цінностей і процесів у країні.[12]

Згубні наслідки корупції призводять до втрати авторитету в очах громадян, спотворення моральних засад суспільства, зниження рівня дотримання законів, втрати соціальної солідарності, поширення правового нігілізму та байдужості, зростання злочинності. Основною метою протидії корупції є виявлення та подолання її передумов і наслідків, викриття корупційних діячів та осіб, які вчинили корупцію. Запобігання корупції в країні – це поступова демократизація всіх сфер суспільного життя та розвиток громадянської свідомості та активності в демократичній державі.

Слід зазначити, що в **Цілях сталого розвитку до 2030 року**, які були проголошені Організацією Об'єднаних Націй (ООН), міжнародне співтовариство визнало згубний вплив корупції на економічний і соціальний розвиток. Зокрема, у Цілі 16 задекларовано зобов'язання "значно скоротити корупцію та

хабарництво в усіх їх формах", що є важливим напрямом забезпечення миру, правосуддя та ефективних інституцій.

Відповідно до Індексу сприйняття корупції за 2019 рік, який щорічно розраховує міжнародна організація Transparency International, де 100 балів символізують майже повну відсутність корупції, а 0 балів — найвищий рівень корупції, більшість держав-членів ЄС отримали високі показники, що свідчить про низький рівень корупції в регіоні. Наприклад, у першу десятку країн із найнижчим рівнем корупції входять шість країн ЄС: Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Німеччина та Люксембург.

Так, В. Терпак у своєму дослідженні аналізує механізми, завдяки яким країни ЄС досягли таких результатів у боротьбі з корупцією. Зокрема, автор зазначає, що успіх антикорупційної політики в цих державах базується на комплексному підході до формування законодавчих основ, створення незалежних антикорупційних органів і впровадження ефективних механізмів контролю. [2, с. 34–56].

Таке доповнення підсилює обґрунтування ролі міжнародного досвіду в побудові ефективної антикорупційної політики.

Крім того, статистика Євробарометра за 2020 рік показує, що корупція є неприйнятною для переважної більшості європейців (69 відсотків), хоча меншість європейців вважає, що корупція впливає на їхнє повсякденне життя (26 відсотків). Корупція завжди розглядалася як загроза фінансовим інтересам ЄС і як загроза самому існуванню Європейського Союзу. Крім того, корупція також є серйозною загрозою для внутрішнього ринку. Крім того, політичні наслідки корупції також можуть бути руйнівними для Європейського Союзу, оскільки зниження довіри суспільства до інституцій ЄС може поставити під загрозу процес європейської інтеграції в цілому. Слід зазначити, що на рівні ЄС існує система боротьби з корупцією, а також *acquis* ЄС щодо боротьби з корупцією, який є обов'язковим для всіх держав-членів ЄС, а також для країн-кандидатів, які бажають приєднатися до Європейського Союзу. З огляду на все вищевикладене,

вкрай актуальним є вивчення практики держав-членів Європейського Союзу у сфері антикорупційного регулювання.[26]

Крім того, корупція вражає практично всі країни світу і має дуже давню історію. Нині низький рівень корупції зафіксований у таких країнах-членах ЄС, як Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Німеччина та Люксембург. У цьому аспекті надзвичайно важливим є теоретичне вивчення досвіду цих країн та Європейського Союзу в цілому для впровадження ефективних антикорупційних практик.

Одним із ефективних інструментів протидії та запобігання корупції є забезпечення єдиних високих стандартів антикорупційного законодавства. Проте лише у 1990-х роках питання боротьби з корупцією вперше постали як проблема, яку країни-члени ЄС уже не могли вирішувати лише на національному рівні, а мали вирішувати на наднаціональному рівні. Зокрема, у 1997 році Комісія ЄС планувала розробити далекосяжну антикорупційну політику на рівні ЄС. Пізніше в 1997 році Комісія ЄС опублікувала своє перше Повідомлення про антикорупційну політику ЄС, перший політичний документ ЄС, який зосереджується виключно на корупції (Європейська комісія, 1997). У цьому Повідомленні Комісія ЄС також дала своє перше визначення корупції як «будь-якого зловживання владою або недобросовісної поведінки в процесі прийняття рішень, спричиненого деякими незаконними стимулами або вигодою».

Слід зазначити, що сьогодні антикорупційне *acquis* ЄС складається з багатьох правових та політичних актів, які є досить обширними. Крім того, в Європейському Союзі існує система боротьби з корупцією, яка є обов'язковою для держав-членів ЄС і якої країни-кандидати повинні відповідати. Європейський Союз має право діяти у сфері антикорупційної політики в межах, встановлених Договором про функціонування Європейського Союзу. Зокрема, ЄС має забезпечити високий рівень безпеки, в тому числі шляхом запобігання та боротьби зі злочинністю. Так, у статті 83 Договору про функціонування Європейського Союзу корупція разом із тероризмом, торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією жінок і дітей, незаконним обігом наркотиків,

незаконним обігом зброї, відмиванням грошей, підробками, комп'ютерними злочинами, а організована злочинність відноситься до сфери особливо тяжких злочинів транскордонного змісту.

Тому можна сказати, що Європейський Парламент і Рада можуть встановлювати мінімальні правила для визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сфері корупції, використовуючи директиви, прийняті відповідно до звичайної законодавчої процедури. Відповідно, наразі в Європейському Союзі діє наступне антикорупційне законодавство: Конвенція 1997 року про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу, Рамкове рішення про криміналізацію корупції в приватному секторі ЄС 2003 року та Директива 2017 року про захист фінансових інтересів Союзу.

Крім того, слід також зазначити, що європейське законодавство в інших сферах, таких як боротьба з відмиванням грошей і державні закупівлі, також містить важливі антикорупційні положення. Конвенція 1997 року про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу спрямована на те, щоб кожна країна ЄС вжила необхідних заходів для криміналізації корупції, залученої державними службовцями. Крім того, він покликаний боротися з корупцією за участю європейських або національних чиновників країн ЄС і посилити судову співпрацю між країнами ЄС у цій сфері. Конвенція має кримінально-правовий характер і встановлює зобов'язання для держав-учасниць, спрямовані на криміналізацію дій, що становлять пасивну та активну корупцію посадових осіб Європейського Співтовариства та держав-членів Європейського Союзу. Згідно зі статтею 2 Конвенції, держави-учасниці зобов'язані вживати необхідних заходів для притягнення до відповідальності та засудження посадових осіб.

Однак Конвенція поширюється лише на посадових осіб, які працюють в державних органах держав-членів Європейського Союзу або Європейського Співтовариства, і не поширюється на корупційні дії, вчинені в приватному секторі. Вона має вузьку сферу застосування, ніж Конвенція Ради Європи про

кримінальну відповідальність за корупцію, яка застосовується до корупційних діянь як у державному, так і в приватному секторах. Згідно зі статтею 37 Конвенції, його юрисдикція поширюється на правопорушення, вчинені на території держави-учасниці одним із її громадян, а також щодо національної посадової особи чи посадової особи Європейського Співтовариства, яка є її громадянином. Конвенція також включає традиційні міжнародні антикорупційні договори щодо зобов'язань держав-учасниць співпрацювати у сфері екстрадиції та надавати одна одній правову допомогу під час поточних кримінальних розслідувань і судових проваджень.

Директива ЄС 2017/1371 замінила Конвенцію про захист фінансових інтересів Європейського співтовариства та протоколи до неї 6 липня 2019 року. Директива дає новий поштовх боротьбі з шахрайством, що зачіпає фінансові інтереси Європейського Союзу, вимагаючи від держав-членів криміналізувати ряд дій, які можуть вплинути на такі інтереси, а саме шахрайство, відмивання грошей, корупцію та розкрадання. Ці типи правопорушень уже були включені до згаданих вище документів ЄС щодо корупції, за винятком незаконного привласнення, яке було проігноровано всіма антикорупційними документами, тому посилення на таку поведінку в Директиві є позитивним аспектом, оскільки безпосередньо пов'язані з управлінням державними коштами. Крім того, нова Директива є дуже актуальною, оскільки пропонує оновлене визначення шахрайства, забезпечує гармонізацію покарань та встановлює нову обтяжуючу обставину, коли злочин вчинено в рамках злочинної організації. Крім того, положення про санкції для суб'єктів, які не підпадають під дію Другого протоколу, і положення про два важливі заходи в боротьбі з корупцією та іншими економічними злочинами, заморожування та конфіскацію інструментів і доходів від вищезазначеної діяльності, є кримінальними правопорушень у Директиві.

Крім того, Євроюст і Європол є установами ЄС, які сприяють співпраці національних слідчих органів, судів і прокурорів у боротьбі з корупцією. Крім того, Європейський офіс по боротьбі з шахрайством також зробив внесок у боротьбу з транскордонною злочинністю та злочинами проти фінансових

інтересів ЄС. Також передбачається, що Європейська прокуратура продовжить роботу у сфері боротьби з корупцією. Таким чином, Євроюст може діяти, коли дві або більше держав-членів Європейського Союзу постраждали від корупційного злочину. Однак сам Євроюст не має повноважень розслідувати та переслідувати злочини. Він координує розслідування та переслідування між державами-членами ЄС у справах про транскордонні злочини. Це також може сприяти розслідуванню та судовому переслідуванню між державою-членом ЄС, яка подає запит, і третьою країною, якщо існує угода про співпрацю або коли є особлива потреба.

Європол через свій Центр боротьби з економічною та фінансовою злочинністю продовжує підтримувати розслідування ліквідації злочинних мереж, які відмивають свої злочинні прибутки через спортивну корупцію або збільшують свої незаконні активи шляхом маніпулювання спортивними подіями по всьому світу. Європейський офіс по боротьбі з шахрайством, заснований у 1999 році, є центральним органом, який займається виявленням та боротьбою з корупцією, яка завдає шкоди фінансовим інтересам ЄС. Зараз він діє на основі Регламенту 883/2013. Зокрема, Європейське управління по боротьбі з шахрайством захищає фінансові інтереси ЄС, розслідуючи шахрайство, корупцію та будь-яку іншу незаконну діяльність. Європейське бюро по боротьбі з шахрайством виявляє та розслідує серйозні проблеми, пов'язані з професійними обов'язками членів і персоналу установ і органів ЄС, які можуть призвести до дисциплінарних або кримінальних проваджень.

Європейський офіс по боротьбі з шахрайством може проводити два типи розслідувань: внутрішні та зовнішні. Внутрішні розслідування проводяться в установах, органах, офісах та агентствах ЄС. Зовнішні розслідування передбачають втручання Європейського управління по боротьбі з шахрайством у державах-членах відповідно до законодавства ЄС. Однак слід зазначити, що Європейське управління по боротьбі з шахрайством проводить адміністративні розслідування. Він не має судових повноважень зобов'язувати національні правоохоронні органи діяти згідно з його подальшими рекомендаціями. Крім

важливої ролі Євроюсту та Європолу в боротьбі з корупцією, з кінця 2020 року в цій сфері також працюватиме Європейська прокуратура, яка є незалежною та децентралізованою прокуратурою Європейського Союзу. Він розслідуватиме, переслідуватиме та переслідуватиме злочини, пов'язані з шахрайством та корупцією проти бюджету ЄС. Унікальність цієї прокуратури полягає у повноваженнях переслідувати на рівні Європейського Союзу шахрайські дії, спрямовані проти бюджету ЄС, у тому числі корупційні.

Антикорупційна робота також продовжується в рамках такої мережі, як Європейська мережа контактних пунктів проти корупції (Офіційний журнал Європейського Союзу, 2008). Зокрема, до функцій Мережі входить (і) забезпечення форуму для обміну інформацією щодо ефективних заходів та досвіду запобігання та протидії корупції в Європейському Союзі та (ii) сприяння встановленню та активній підтримці контактів між її членами. Для виконання своїх функцій члени Мережі збираються щонайменше раз на рік.

У 2008 році ЄС приєднався до Конвенції ООН проти корупції, яка є найповнішим інструментом у глобальній боротьбі з корупцією, її підписали 186 країн. Слід зазначити, що серед найважливіших положень цієї Конвенції, згідно з якими держави-учасниці передбачають запровадження в національне законодавство таких сфер боротьби з корупцією, є такі: створення спеціального органу (органів), спрямованого на запобігання та боротьба з корупцією; активна участь громадськості у сфері запобігання корупції, створення кодексів поведінки працівників; зміцнення незалежності судової влади; закріплення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення та розмежування корупційних злочинів; та встановлення відповідальності юридичних осіб. У липні 2019 року ЄС приєднався до GRECO, групи антикорупційних держав, що діють у Раді Європи зі статусом спостерігача, що є першим кроком до повноправного членства в GRECO. Метою GRECO є підвищення спроможності своїх членів боротися з корупцією шляхом моніторингу їх відповідності антикорупційним стандартам Ради Європи через процес взаємної оцінки.

Характер, масштаби та ефективність антикорупційної політики відрізняються від держави-члена до держави-члена. Хоча характер і масштаби корупції відрізняються від країни до країни, вона стосується всіх країн світу, включно з державами-членами Європейського Союзу. Держави-члени Європейського Союзу заслуговують на похвалу за демонстрацію ефективних та результативних способів боротьби з корупцією, зробивши Європейський Союз світовим лідером у боротьбі з корупцією. Саме тому шість держав-членів Європейського Союзу, а саме Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Німеччина та Люксембург, входять до десятки країн з найнижчим рівнем корупції.

За класифікацією Світового банку існує два типи корупції: адміністративна та державна. Адміністративна корупція визначається як хабарництво, з яким стикаються звичайні громадяни, наприклад, під час контактів з чиновниками, поліцією та службою охорони здоров'я. Державна корупція виникає, коли процеси законотворчості, державного управління чи судової системи привласнюються окремими особами чи групами, які просувають рішення, корисні для них, але шкідливі для більшості суспільства. Адміністративну корупцію іноді називають «повсякденною корупцією», а державну — «політичною».

Так, В. Терпак у своєму дослідженні виділяє дві основні моделі антикорупційної діяльності, а саме вертикальну та горизонтальну стратегії. Зокрема, вертикальна стратегія протидії корупції полягає у швидкому досягненні результатів, наслідками яких є не повна ліквідація корупції, а досягнення певного прийняттого для влади та суспільства рівня корупції. Водночас горизонтальна стратегія зосереджена на поступовому вдосконаленні, заснованому на антикорупційних стимулах. Природа, масштаби та ефективність антикорупційної політики відрізняються від держави-члена до держави-члена. Хоча характер і масштаби корупції відрізняються від країни до країни, вона стосується всіх країн світу, включно з державами-членами Європейського Союзу. Держави-члени Європейського Союзу заслуговують на похвалу за демонстрацію ефективних та результативних способів боротьби з корупцією, зробивши Європейський Союз

світовим лідером у боротьбі з корупцією. Саме тому шість держав-членів Європейського Союзу, а саме Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Німеччина та Люксембург, входять до десятки країн з найнижчим рівнем корупції.

За класифікацією Світового банку існує два типи корупції: адміністративна та державна. Адміністративна корупція визначається як хабарництво, з яким стикаються звичайні громадяни, наприклад, під час контактів з чиновниками, поліцією та службою охорони здоров'я. Державна корупція виникає, коли процеси законотворчості, державного управління чи судової системи привласнюються окремими особами чи групами, які просувають рішення, корисні для них, але шкідливі для більшості суспільства. Адміністративну корупцію іноді називають «повсякденною корупцією», а державну — «політичною».

У Німеччині, згідно з оригінальною німецькою доктриною, чиновник вважається слугою, органом і представником держави. Крім того, Кримінальний кодекс Німеччини класифікує три різні форми хабарництва та корупції: (i) хабарництво у ділових відносинах і сфері охорони здоров'я; (ii) підкуп державних службовців; та (iii) підкуп на виборах. Однак у всіх трьох сферах, згаданих вище, важливо довести, що сторони погодилися укласти незаконну угоду, навіть якщо угода була укладена неофіційно. Кримінальний кодекс Люксембургу передбачає такі самі покарання для державних службовців, як і для тих, хто корумпує державних службовців. Зокрема, він передбачає такі покарання, як позбавлення волі на строк від 5 до 10 років та/або штраф у розмірі від 500 до 187 500 євро. Крім того, були розроблені інструменти «м'якого права» для запобігання та боротьби з корупцією, встановлюючи етичні рамки для суддів та членів уряду.

В останні роки Данія очолювала щорічний рейтинг як одна з найменш корумпованих країн. Він характеризується інформаційною прозорістю державних структур і свободою доступу преси до документів, на яких базуються ці рішення. Немає спеціалізованого антикорупційного органу, лише ключові державні та приватні антикорупційні ініціативи, пов'язані з веденням бізнесу під

контролем НУО. Антикорупційна діяльність у Данії спрямована на превентивні заходи. Зокрема, датське агентство міжнародного розвитку Danida, яке реалізує програми розвитку та надає безвідсоткові кредити для фінансування проектів, розробляє політику абсолютної нетерпимості до корупції всередині компанії та у співпраці із зовнішніми партнерами. Усі контракти Danida містять антикорупційні положення, які стосуються всіх умов контракту, тобто компанії повинні укласти декларацію про заборону хабарництва як прояву корупції. Порухення відповідного положення тягне за собою розірвання договору та відмову від подальшого партнерства.

Ми також зосередимо увагу на антикорупційній діяльності у сфері політики окремих держав-членів ЄС. Як приклад ми обрали двох старих членів Європейського Союзу — Францію та Фінляндію — як серед небагатьох європейських країн з мінімальною корупцією, а також низку нових членів Союзу — Східну та Південно-Східну Європу. Їх об'єднує процес імплементації європейських антикорупційних норм у національні правові та інституційні системи; вони є учасниками загальноєвропейської співпраці у боротьбі з корупцією. Водночас вони відрізняються підходами до реалізації механізмів протидії політичній корупції в державному управлінні, які залежать від гостроти проблеми, політичної волі влади, рівня суспільної підтримки антикорупційних реформ та культура, менталітет, політична традиція та історія цих країн.

Нинішній правовий антикорупційний механізм Франції спрямований на боротьбу з посадовими злочинами державних службовців, які приймають політичні та адміністративні рішення, а також на боротьбу з незаконною діяльністю політичних партій та їх голів в органах державної влади, які використовують незаконні методи фінансування та проведення виборчих кампаній. . Водночас французьке законодавство зосереджено переважно на адміністративних, а не на каральних заходах. При цьому головною метою є недопущення «незаконного поєднання особистих фінансових інтересів із виконанням посадових функцій державного службовця».

В основі правового антикорупційного механізму сучасної Франції лежать такі інструменти:

– Конституція. Відповідно до цього, урядовцям забороняється поєднувати свої посади з парламентськими або сенатськими мандатами та з будь-якою іншою професійною діяльністю в державному чи приватному секторі. Після відставки міністри не мають права обіймати керівні посади в державних чи приватних компаніях протягом шести місяців;

– Постанови Уряду країни від 11 березня 1988 р. про публікацію актів політичних партій і даних про витрати на виборчу кампанію, про обов'язкове декларування доходів міністрів і парламентарів;

– Закон «Про фінансування політичних партій» (1990 р.), який запровадив обмеження щодо надання коштів, у тому числі на проведення виборчих кампаній, політичним партіям від фізичних осіб або підприємств;

– Закон «Про запобігання корупції та прозорість процедур у державних і приватних організаціях». Закон передбачив низку заходів, зокрема створення Центральної антикорупційної служби, запровадження більш жорстких і прозорих правил фінансування політичних партій і виборчих кампаній, укладення державних контрактів для підвищення прозорості у цій сфері та посилення контролю над місцевою владою.

На інституційному рівні боротьбу з політичною корупцією в органах державної влади очолюють: Комісія з питань фінансового оприлюднення політичного життя, яка здійснює моніторинг майнового стану народних депутатів; НКРЕКП (з контрольними функціями); правоохоронні органи, такі як Організація по боротьбі з відмиванням грошей TRASFİN, Міністерство юстиції, Антикорупційний відділ, створений у 2004 році як частина Управління судової поліції з боротьби з економічними та фінансовими злочинами, і Центральна антикорупційна служба, яка співпрацює з вище правоохоронних органів.

Ці антикорупційні механізми, безумовно, сприяли певній «моралізації» державного управління. Хоча питання політичної корупції в державному управлінні залишається актуальним і донині. Важливим фактором, що сприяє

успіху цих заходів на національному рівні, є також активна участь Франції в антикорупційній діяльності ЄС.

Франція ратифікувала всі відомі антикорупційні конвенції Європейського Союзу, а її правоохоронні органи активно співпрацюють з Європолем, Євроюстом тощо. Подоланню політичної корупції в державному секторі сприяють і об'єктивні фактори, властиві процесам глобалізації. Зокрема такі чинники, як: підвищення ролі управління мережами порівняно з ієрархічною «вертикаллю влади», зменшення присутності держави в реальній економіці, дерегуляція послуг тощо. У результаті симбіоз політиків, бізнесменів і бюрократів, характерний для Франції протягом її тривалої історії, поступово поступається місцем кожній з трьох еліт, зосереджених на своєму прямому призначенні, що впливає на їх систему формування, перебудови і, як наслідок, характер стосунки.

Досвід Фінляндії є досить показовим прикладом збалансованої імплементації права Європейського співтовариства в національне законодавство та застосування запобіжних інструментів для боротьби з політичною корупцією в системі державного управління. Багато років поспіль Transparency International визначає цю країну як одну з найменш корумпованих серед 133 країн. Посідає четверте місце в рейтингу. Як член Європейського Союзу Фінляндія є учасником усіх основних антикорупційних норм ЄС.

Основним принципом імплементації європейських законів у національну правову систему є органічне поєднання національного законодавства цієї країни з європейським з мінімальними змінами першого. Так, у Фінляндії немає спеціальної стратегії боротьби з політичною корупцією в органах державної влади. Спеціальних антикорупційних законів також немає. Натомість в країні є запобіжні антикорупційні норми в низці законодавчих актів про державну службу та фінансування політичних партій.

Таким чином, Конституція Фінляндії передбачає гарантії проти зловживання державною владою. Зокрема, він регламентує рішення про призначення вищих державних службовців. Приймається на конкурсній основі

та враховує особливі вимоги етики та моралі. У свою чергу, Закон «Про державних службовців» 1994 року передбачає подання державними службовцями декларації про участь у комерційній діяльності, особистих позиках, власності, додатковій роботі. Закон «Про перевірку безпеки» визначає умови перевірки даних осіб, які претендують на певну посаду.

Крім того, Конституція, а також Закон «Про відкритість влади» від 1999 року гарантують відкритість офіційних державних документів. Відповідно до закону, публічними вважаються всі документи державних і муніципальних структур, якщо щодо них не прийнято спеціальне рішення. Якщо тільки частина документа позначена як секретна, то інші пункти документа залишаються у відкритому доступі. Закон також визначає умови реалізації права на доступ до офіційних документів. Громадяни мають право вимагати ознайомлення з документами усно, телефоном, письмово, електронною поштою чи на прийомі.

2.2. Порівняльний аналіз підходів до антикорупційної політики в контексті європейського та міжнародного досвіду

Корупція є однією з найсерйозніших загроз для сучасних суспільств, підриваючи економічний розвиток, зменшуючи довіру до державних інституцій та сприяючи соціальній нерівності [1]. Різні країни застосовують різноманітні підходи до боротьби з цим явищем, і аналіз їх ефективності є ключовим для розробки успішних стратегій. У цій статті проведено порівняльний аналіз основних підходів до антикорупційної політики, їх результативності та впливу на суспільство.

Інституційний підхід базується на зміцненні державних інституцій та правових рамок для боротьби з корупцією. Країни Північної Європи, зокрема Швеція та Данія, успішно застосовують цей метод [2]. Вони характеризуються високим рівнем прозорості, підзвітності та незалежною судовою системою.

Ефективність цього підходу підтверджується низьким рівнем корупції в цих країнах за індексом сприйняття корупції Transparency International [3]. Проте

інституційний підхід вимагає тривалого часу для впровадження та значних ресурсів.

Економічний підхід спрямований на зменшення корупції через підвищення рівня життя та економічного розвитку. Прикладом є Сінгапур, який, завдяки швидкому економічному зростанню та жорстким антикорупційним законам, зміг значно знизити рівень корупції [4 с.43].

У 1960-х роках Сінгапур зіткнувся з серйозними соціально-економічними проблемами, включаючи бідність, високий рівень безробіття та значну корупцію серед державних службовців. Корупція в той час була настільки поширеною, що громадяни часто сприймали її як норму. В умовах нестабільності лідери країни усвідомили, що боротьба з корупцією є ключем до економічного розвитку та покращення умов життя населення.

Ключовим елементом економічного підходу в Сінгапурі стало впровадження жорстких антикорупційних законів, які супроводжувалися масштабними економічними реформами. Основні напрями включали:

- Підвищення заробітної плати державних службовців. Висока оплата праці чиновників дозволила зменшити стимули до корупційної діяльності. Уряд Сінгапуру усвідомив, що низькі доходи посадовців є одним із основних чинників корупції, і запровадив конкурентні зарплати, які співвідносилися із заробітними платами у приватному секторі. Це зменшило спокусу для чиновників шукати додаткові нелегальні доходи.
- Економічне зростання. Стимулювання інвестицій, розвиток інфраструктури та створення сприятливих умов для бізнесу стали основою для зростання економіки. Зростаюча економіка не лише збільшила доходи населення, але й посилила прозорість у фінансовій системі, що ускладнило відмивання грошей та інші корупційні практики.
- Створення незалежного антикорупційного органу. У 1952 році було створено Бюро з розслідування корупції (СРІВ), яке отримало широкі повноваження для боротьби з корупцією на всіх рівнях. СРІВ мала

незалежність від політичного впливу, що дозволило їй ефективно виявляти та карати корупціонерів.

— Законодавчі реформи. Уряд ухвалив закони, які значно спростили процедури розслідування корупційних справ. Наприклад, якщо стиль життя чиновника не відповідав його доходам, це могло слугувати достатньою підставою для початку розслідування.

— Освітні кампанії. Важливим аспектом стала антикорупційна освіта, яка змінила ставлення громадян до корупції. Населення стало більше усвідомлювати негативні наслідки цього явища, що сприяло формуванню нетерпимості до корупційних дій.

Впровадження економічного підходу в Сінгапурі дало вражаючі результати. Завдяки стабільному економічному зростанню та жорсткій боротьбі з корупцією країна змогла досягти одного з найнижчих рівнів корупції у світі, згідно з Індексом сприйняття корупції Transparency International. Економічний розвиток сприяв зростанню доходів населення, зменшенню нерівності та підвищенню якості життя.

Крім того, успіхи у боротьбі з корупцією значно підвищили довіру до уряду та державних інституцій. Інвестори сприймають Сінгапур як надійне середовище для ведення бізнесу, що сприяє подальшому залученню іноземних інвестицій і посиленню економічного потенціалу країни.

Досвід Сінгапуру свідчить, що економічний підхід до боротьби з корупцією може бути надзвичайно ефективним за умов правильного впровадження. Поєднання жорстких антикорупційних заходів із стимулюванням економічного розвитку створює синергію, яка дозволяє не лише знизити рівень корупції, але й забезпечити стабільний розвиток суспільства. Хоча цей підхід вимагає значних ресурсів та політичної волі, його результати підтверджують його доцільність як інструменту для подолання корупції в інших країнах світу.

Проте цей підхід може бути менш ефективним у країнах з глибоко вкоріненою корупційною культурою або слабкими інституціями. Економічне

зростання не завжди гарантує зменшення корупції без належних правових та інституційних змін [5].

Економічний підхід, який передбачає боротьбу з корупцією через підвищення рівня життя та економічний розвиток, має свої суттєві переваги, але також і обмеження. Одним із ключових недоліків цього підходу є його недостатня ефективність у країнах з глибоко вкоріненою корупційною культурою або слабкими державними інституціями. У таких умовах навіть значне економічне зростання не завжди призводить до зменшення рівня корупції, оскільки відсутність системних змін у правовій та інституційній сферах може нівелювати зусилля, спрямовані на економічний розвиток.

У країнах, де корупція є частиною соціально-економічної тканини, вона часто сприймається як норма і навіть як необхідний інструмент для досягнення певних цілей. Такі явища спостерігаються в деяких країнах Африки, Південної Америки та Азії, де хабарі, кумівство та неформальні угоди є звичайною практикою в державному та приватному секторах [5]. У цих умовах економічний розвиток може сприяти лише збільшенню масштабів корупції, оскільки зростання економічних ресурсів часто відкриває нові можливості для зловживань владою.

Наприклад, у багатьох ресурсозалежних країнах економічний бум, спричинений підвищенням цін на природні ресурси, не привів до зменшення рівня корупції. Навпаки, доступ до великих фінансових потоків часто стимулював корупційні дії, особливо в галузях, пов'язаних із розподілом ресурсів. Відсутність ефективних механізмів контролю та прозорості посилювала цей негативний ефект.

Успішна боротьба з корупцією вимагає сильних інституцій, які здатні забезпечити верховенство права, прозорість та підзвітність. Проте у багатьох країнах інституції є слабкими або перебувають під контролем еліт, які самі є частиною корупційної системи. У таких умовах навіть добре розроблені економічні програми можуть бути саботовані корумпованими чиновниками або використовуватися для особистої вигоди.

Слабкість інституцій також створює проблеми для реалізації антикорупційних законів. Наприклад, у деяких країнах спроби запровадити високі зарплати для чиновників, щоб зменшити стимули до корупції, не мали очікуваного ефекту через низький рівень контролю та відсутність незалежних органів, які могли б виявляти та карати порушників. Відсутність судової незалежності також підриває ефективність боротьби з корупцією, оскільки корумповані судді можуть ухилятися від притягнення до відповідальності високопосадовців.

Економічне зростання часто вважається ключовим елементом у зменшенні рівня корупції, оскільки воно сприяє підвищенню доходів населення та зменшенню соціальної нерівності. Проте без належних правових та інституційних змін економічне зростання може мати обмежений вплив або навіть негативні наслідки.

У країнах із слабкими інституціями економічне зростання може призводити до зростання нерівності, оскільки більшість економічних вигод концентрується в руках вузького кола осіб. Це, у свою чергу, може сприяти збереженню високого рівня корупції, оскільки еліти використовують свій вплив для збереження свого становища.

Крім того, економічне зростання може створювати нові корупційні ризики в таких сферах, як інфраструктурні проекти, державні закупівлі та енергетика. Відсутність прозорих механізмів розподілу ресурсів може призвести до збільшення корупції у цих галузях, навіть якщо загальний рівень економіки зростає.

Порівняння успішних та невдалих прикладів боротьби з корупцією демонструє важливість комплексного підходу. У країнах, таких як Сінгапур, економічний підхід був успішним завдяки одночасному впровадженню жорстких антикорупційних законів та зміцненню інституцій. Проте у країнах, таких як Нігерія чи Венесуела, економічне зростання без належних реформ у правовій та інституційній сферах не привело до зменшення рівня корупції.

Наприклад, у Нігерії економічний бум, спричинений зростанням цін на нафту, супроводжувався масштабними корупційними скандалами у нафтовій галузі. Відсутність прозорих механізмів розподілу прибутків та слабкість правоохоронних органів дозволили посадовцям незаконно привласнювати значні кошти. У Венесуелі, незважаючи на великі ресурси та значні доходи від продажу нафти, корупція залишалася однією з основних проблем через слабкість інституцій та відсутність ефективного управління.

Для ефективної боротьби з корупцією економічний підхід повинен бути доповнений іншими заходами, такими як зміцнення правових рамок, створення незалежних інституцій та просвітницькі кампанії. Тільки інтеграція економічних, правових та інституційних реформ може забезпечити стійке зменшення рівня корупції.

Хоча економічний підхід до боротьби з корупцією має значний потенціал, його ефективність залежить від контексту країни. У країнах із глибоко вкоріненою корупційною культурою або слабкими інституціями навіть високі темпи економічного зростання не гарантують зменшення корупції. Для подолання цих бар'єрів необхідні системні реформи, які забезпечать прозорість, підзвітність та ефективне управління. Лише такий комплексний підхід може створити умови для довгострокового подолання корупції.

Культурологічний підхід акцентує увагу на зміні суспільних норм та цінностей. Він передбачає освітні програми, медіа-кампанії та інші заходи, спрямовані на формування негативного ставлення до корупції [6].

У Грузії після "Революції троянд" було впроваджено ряд культурних реформ, які включали антикорупційне навчання та просвітницькі кампанії. Це привело до значного зменшення дрібної корупції [7]. Проте зміна культурних норм є довгостроковим процесом і може стикатися з опором з боку певних груп. Технологічний підхід використовує сучасні технології для зменшення можливостей для корупції. Електронне урядування, онлайн-тендери та цифровізація державних послуг мінімізують людський фактор та підвищують прозорість [8].

Естонія є лідером у цій сфері, впровадивши комплексну систему електронного урядування. Результатом стало підвищення ефективності державних послуг та зниження рівня корупції [9]. Проте цей підхід вимагає значних інвестицій у технологічну інфраструктуру та може бути складним для країн з обмеженими ресурсами.

Правоохоронний підхід передбачає посилення покарань за корупційні дії та ефективне розслідування корупційних справ. Країни, як-от Китай, активно застосовують цей метод, проводячи масштабні антикорупційні кампанії [10 с.11].

Широкомасштабна антикорупційна кампанія почалася в Китаї після завершення 18-го Національного з'їзду Комуністичної партії Китаю (КПК) у 2012 році. Кампанія, проведена під егідою Сі Цзіньпіна, Генерального секретаря Комуністичної партії Китаю, була найбільшою організованою антикорупційною діяльністю в історії правління КПК у Китаї.

Приступивши на посаду, Сі пообіцяв боротися з «тиграми та мухами», тобто високопосадовцями та місцевими державними службовцями [1]. Більшість посадових осіб, щодо яких проводилося розслідування, були звільнені з посад і їм висунули звинувачення у хабарництві та зловживанні владою, хоча діапазон передбачуваних зловживань дуже різнився. Кампанія «охопила» понад 120 високопосадовців, у тому числі близько дюжини високопоставлених військових, кілька вищих керівників державних компаній і п'ять національних лідерів.[2][3] Станом на 2023 рік приблизно 2,3 мільйона урядовців було притягнуто до відповідальності.[4] Кампанія є частиною набагато ширшого заходу, спрямованого на припинення службових злочинів у партійних лавах і зміцнення партійної єдності. Це стало емблематичною рисою політичного бренду Сі Цзіньпіна.

Страчена в основному під керівництвом Центральної комісії з перевірки дисципліни (CCDI) та її секретаря з 2012 по 2017 рік Ван Цішаня разом з відповідними військовими та судовими органами, кампанія була помітною тим, що була причетна як чинним, так і колишнім лідерам національного рівня, включаючи колишнє Політбюро. Член Постійного комітету (PSC) Чжоу Юнкан і

колишній Центральний військовий комітет (СМС) заступники голови Сюй Цайхоу та Го Боксіон. Такі розслідування порушили негласне правило щодо «злочинної недоторканності PSC» (кит. 刑不上常委), яке було нормою з часів Культурної революції [6].

Агентство, яке безпосередньо відповідає за нагляд за кампанією, — це CCDI, яке на час кампанії очолював секретар Ван Цішань, політик, відомий своєю роботою у фінансовому секторі та один із семи членів Постійного комітету Політбюро КПК. [7] Ван відповідав за повсякденне виконання кампанії. Офіційним мандатом CCDI є забезпечення партійної дисципліни, боротьба з посадовими злочинами та покарання членів партії за вчинення правопорушень. CCDI є внутрішнім органом партії і тому не має судових повноважень. Загалом, CCDI проводить розслідування щодо посадових осіб і, якщо необхідно, передає зібрані докази до судових органів, таких як Верховна народна прокуратура (відповідальна за розслідування та обвинувачення), яка висуває обвинуваченим звинувачення у кримінальних правопорушеннях і передає справу до суду. [8]

У той час як CCDI формально звітує перед партійним з'їздом, номінально вищим представницьким органом партії, який збирається раз на п'ять років і має бути «незалежним» органом з конституційної точки зору, на практиці остаточний нагляд за органом належить до компетенції компетенції Сі Цзіньпіна в силу перебування на посаді Генерального секретаря (тобто фактичного лідера).[9] Сі Цзіньпін, який також керує зусиллями армії по боротьбі з корупцією, обіймаючи посаду голови Центральної військової комісії (тобто головнокомандувача). Більшість повідомлень про кампанію в ЗМІ підкреслюють безпосередню участь Сі Цзіньпіна в управлінні кампанією, що стало головною ознакою його терміну перебування на посаді. Однак офіційні дисциплінарні заходи, які застосовуються до високопоставлених посадовців, наприклад, колишніх членів Політбюро, повинні бути затверджені діючим Політбюро.[10 с.23]

Антикорупційні повноваження зосереджені в Постійному комітеті Політбюро КПК шляхом підризу оригінальних функцій місцевих комісій з перевірки дисципліни. Координацію антикорупційних зусиль у провінціях і на

державних підприємствах здійснюють «центральні інспекційні групи» (中央巡视组), які підпорядковуються Центральній керівній групі з інспекційної роботи, яку, як і CCDI, також очолює Ван Цишань. Інспекційні групи зазвичай «розміщуються» на кілька місяців в організації, за якою їм доручено нагляд, і відповідають за ретельні перевірки поведінки посадових осіб та організаційної практики. Інспекційні групи надсилають результати перевірок до CCDI для проведення офіційних процедур розслідування, таких як Shuanggui (практика затримання окремих членів партії для розслідування).[11]

Запропоновані конституційні зміни, опубліковані 25 лютого, передбачають створення нового державного агентства по боротьбі з корупцією, яке об'єднає Центральну комісію з перевірки дисципліни та різні антикорупційні урядові відомства.[12] Створена таким чином Національна спостережна комісія буде найвищим наглядовим органом у країні та буде організацією на рівні кабінету міністрів, перш ніж суди та прокуратура.

Хоча такий підхід може мати швидкі результати, він також може призвести до зловживань владою та порушень прав людини. Крім того, без системних змін правоохоронний підхід може бути неефективним у довгостроковій перспективі [11с. 34].

Кожен із розглянутих підходів має свої переваги та недоліки. Інституційний та технологічний підходи демонструють високу ефективність у країнах з розвиненою демократією та економікою. Економічний підхід може бути успішним у країнах з високими темпами зростання, але не гарантує зниження корупції без інституційних реформ.

Культурологічний підхід є важливим для довгострокових змін, але потребує часу та стійких зусиль. Правоохоронний підхід може швидко знизити рівень корупції, але ризикує порушити права людини та не вирішує корінних причин проблеми.

2.3. Спеціальні політологічні теорії у контексті європейських антикорупційних моделей.

Антикорупційні моделі в Європі базуються на різних політологічних теоріях, що пояснюють феномен корупції, її природу та способи боротьби з нею. Ці теорії надають інструментарій для розуміння ефективності різних стратегій та створення адаптивних моделей, здатних забезпечити високий рівень прозорості та підзвітності. Розглянемо ключові спеціальні теорії, які формують основу антикорупційних підходів у Європі.

Теорія агента-принципала є однією з базових у політології для пояснення корупційної поведінки. Згідно з нею, принципал (громадяни, держава чи приватний сектор) делегує повноваження агенту (чиновнику чи політику), який діє від їх імені. Корупція виникає, коли агент починає діяти у власних інтересах, а не в інтересах принципала.

Теорія принципального агента (РАТ) пропонує особливу перспективу для заглиблення в тонкощі системи закупівель та її основні принципи. РАТ знайшов застосування в таких сферах, як економіка, бухгалтерський облік, маркетинг та інші соціальні дисципліни. Теорія впливає з основоположних принципів теорії агентства, яка переважно зосереджується на широких агентських відносинах, коли одна юридична особа, яка називається «Принципал», делегує завдання іншій, відомій як «Агент», для виконання. У рамках теорії агентства контракт символізує зв'язок між принципалом і агентом. РАТ знаходить доречність у таких контекстах, як закупівлі (що охоплюють динаміку між покупцями та постачальниками) та інші аналогічні агентські відносини, наприклад, зв'язки між юристами та їхніми клієнтами або роботодавцями та їхніми працівниками. За своєю суттю теорія прагне точно визначити квінтесенцію контракту, одночасно розшифровуючи моделі поведінки та кінцеві результати в динаміці принципал-агент. Ця теоретична основа може бути накладена на обміни та взаємозв'язки між організаціями та їх базою постачальників протягом циклу закупівель. Швеція та Данія ефективно використовують механізми контролю за діями

агентів через прозорість бюджетів, високі стандарти звітності та відкриті тендери. У цих країнах створені жорсткі механізми підзвітності агентів перед принципалом, що значно зменшує простір для корупції

Згідно з теорією колективної дії, корупція може стати системною проблемою, якщо суспільство сприймає її як "норму". У такому випадку індивідуальна боротьба з корупцією втрачає сенс, оскільки більшість людей вважає, що інші продовжуватимуть корумповану поведінку.

Основною функцією організації є забезпечення спільних інтересів груп осіб. Загалом, організація зазнає краху, якщо вона не сприятиме спільним інтересам її членів. Якщо такий спільний інтерес існує, будь-яка неорганізована дія окремої особи або взагалі не забезпечить спільний інтерес, або не зможе просувати інтерес належним чином.[1] Проте кожен член організації має свої індивідуальні інтереси, які відрізняються від інтересів інших членів.[2]

Суспільні блага приносять загальні та колективні вигоди. Тому однією з основних цілей організації є забезпечення її членів суспільними благами. Суспільні або «загальні» блага є вільними для кожного члена групи. Далі Олсон визначає суспільні блага як будь-які блага, які «неможливо утримати від інших членів групи, коли один із членів групи споживає блага», [3] навіть якщо ці члени не зробили внеску в забезпечення цього блага. Для прикладу Олсон припускає, що податки держави добровільно сплачуються кожним громадянином. У цьому випадку було б неможливо заборонити певним членам, які не сплачували податки, займатися такими видами діяльності, як охорона поліції, правопорядок або захист держави.[3]

Грузія, завдяки радикальним реформам після "Революції троянд", зуміла зламати цей підхід. Запровадження жорстких покарань за хабарництво та спрощення адміністративних процедур створили умови, за яких громадяни перестали сприймати корупцію як невід'ємну частину суспільного життя [2]

Теорія модернізації. Ця теорія стверджує, що корупція зменшується у міру розвитку демократії, ринкової економіки та соціальної мобільності. Згідно з цією моделлю, модернізація інститутів та збільшення доходів населення знижують

стимули до корупційної поведінки. Естонія стала прикладом успішної реалізації цієї теорії, впровадивши сучасні цифрові технології та електронне урядування. Завдяки цим реформам громадяни отримали доступ до прозорих адміністративних послуг, що мінімізувало контакт із чиновниками та знизило можливості для корупції. Ця теорія наголошує, що ефективність боротьби з корупцією залежить від сили та незалежності інституцій. Корупція зменшується, якщо в країні існують незалежні суди, прозорі виборчі системи та потужні механізми контролю.

Інституційна теорія — також відома як інституціоналізм — використовує інституційні характеристики країни та уряду, такі як існуюче верховенство права, чітко визначені антикорупційні норми та незалежні антикорупційні установи з правозастосовними повноваженнями, щоб пояснити корупцію в державному секторі. Інституційна теорія «досліджує процеси та механізми, за допомогою яких структури, схеми, правила та рутини встановлюються як авторитетні керівні принципи соціальної поведінки». Стосовно розуміння корупції інституційна теорія розглядає соціальний контекст і надає таксономію для розуміння того, як корупція може вкоренитися в організаціях, установах і суспільстві, незважаючи на існування антикорупційної бази. Інституційна теорія вважає, що корупція впливає на характер, структуру та прозорість політичної системи та її інститутів. Водночас він визнає, що зв'язок між корупцією, інституціями, політичними системами, культурою та гендером є дуже складним. Значна кількість досліджень зосереджена на стосунках між політичними інститутами, з одного боку, і, з іншого боку, на поширеності та рівнях корупції. Це дослідження детально обговорюється в Groop.

З цим пов'язаний «інституціоналістський» погляд на політичну корупцію, розроблений Томпсоном і Лессігом. Ця точка зору підкреслює, що хоча корупція може відбуватися на індивідуальному рівні, вона також може мати інституційний характер у випадках, коли інституції структуровані таким чином, що змушують їх відхилитися від їх первісної мети. Парадигмальним прикладом

є приватне фінансування політичних кампаній у Сполучених Штатах, як пояснюють Ceva та Ferretti

У США кандидатам, які балотуються на виборах, дозволено отримувати фінансову підтримку з таких різноманітних приватних джерел, як пересічні громадяни, приватні корпорації та культурні чи релігійні групи. Таким чином може статися так, що після обрання політик, який отримав фінансову підтримку, скажімо, від приватної компанії, просуває певне регулювання, спрямоване на зменшення фіскального тиску в регіоні, де працює ця компанія.

У цьому прикладі поєднання необмеженої фінансової підтримки та відсутності прозорості є проблемою, оскільки навіть якщо кандидати не діють незаконно на індивідуальному рівні, очевидно, що практика приватних пожертвувань сприйнятлива до політичної корупції. Таким чином, можна стверджувати, що інститут демократичних виборів є корумпованим, оскільки «інституціоналізована практика отримання приватних коштів на виборчі кампанії робить інститут демократичних виборів залежним від ... свавільного впливу фінансової влади». Відповідно інституціоналістський підхід передбачає, що при вивченні корупції ми повинні зосереджуватися на «поганій бочці» (викривлення інституційних практик і механізмів), а не на «поганих яблуках» (індивідуальна неналежна поведінка).

Теорія ігрового балансу (Game Theory). У контексті корупції теорія ігрового балансу аналізує взаємодію між корупціонерами, владою та суспільством. Вона припускає, що ефективна антикорупційна політика повинна змінювати "ігрові правила", роблячи корупцію економічно не вигідною.

Ця теорія запозичує економічну літературу та намагається надати обґрунтування корупційних рішень державних службовців. Зокрема, Масрає (1982) припускає, що корупція є частиною раціонального підрахунку та невід'ємним і часто глибоко вкоріненим методом, за допомогою якого люди приймають рішення. У цьому контексті люди стикаються з «дилемою в'язня», яка «ілюструє конфлікт між індивідуальною та груповою раціональністю». Особа боїться потрапити в не вигідне становище, якщо вона відмовляється брати

участь у корупційних діях, тоді як інші особи не відмовляються робити це в тій самій ситуації. У результаті всі особи отримують певну вигоду, яка, однак, завжди менша за вигоду, яку кожен з них отримав би, якби відмовився від корупційних дій. Це проілюстровано, наприклад, у сфері державних закупівель, де учасниками корупції є суб'єкти приватного сектора, які не впевнені в діях інших. Страх бути переможеними конкурентами, які діють незаконно або неетично, таким чином спонукає компанії, які в іншому випадку дотримуються етики, брати участь у корупції у сфері закупівель. Слід також зазначити, що різні ситуаційні та психологічні фактори можуть відігравати певну роль у сприянні неетичній поведінці, іноді незважаючи на найкращі наміри особи діяти етично.

РОЗДІЛ 3. ПРОЄКТНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

3.1. Оцінка можливостей застосування європейського досвіду в Україні.

Глобальний досвід свідчить, що з розвитком великих корпорацій та масштабних організацій частка корупційних проявів у цій сфері зростає, і це стосується не лише України. Корупція в межах компаній, яка часто залишається поза увагою, є серйозною проблемою, що потребує комплексного підходу для її розв'язання. На жаль, українське законодавство поки що не містить чітких механізмів та рекомендацій для протидії корупційним діям безпосередньо в межах компаній. Більшість нормативних актів зосереджуються на попередженні та покаранні корупційних діянь фізичних чи юридичних осіб щодо державних посадовців, проте внутрішньокорпоративні корупційні практики залишаються значною мірою нерегульованими.

У світі існують дієві підходи до боротьби з корупцією в межах організацій, які можуть стати орієнтиром для України. У багатьох країнах розроблені детальні рекомендації щодо запобігання корупції серед працівників компаній, що дозволяє мінімізувати ризики навіть у приватному секторі. Наприклад, впровадження чітких кодексів етики, проведення регулярних аудитів та прозорість процедур найму й звітності стали стандартними практиками у багатьох розвинених країнах.

Фінляндія є одним із лідерів у боротьбі з корупцією, демонструючи високий рівень ефективності завдяки комплексному підходу, заснованому на сильній нормативно-правовій базі та активній підтримці суспільства. Міжнародна організація «Трансперенсі Інтернешнл» стабільно включає Фінляндію до числа найменш корумпованих країн світу. Ключовим аспектом фінської моделі є не лише жорстке законодавство, а й акцент на запобіганні корупції через створення умов, що унеможливають її прояви.

Відповідно до Кримінального кодексу Фінляндії, будь-які дії, які можуть бути кваліфіковані як корупція, караються санкціями, які варіюються від штрафу до ув'язнення терміном до чотирьох років, залежно від рівня суспільної небезпеки злочину. Особливістю фінського підходу є те, що корупційні діяння рідко трактуються як злочини. Вони, як правило, кваліфікуються як адміністративні порушення, за які передбачені значні штрафи, а кримінальна відповідальність застосовується лише у випадках особливо тяжких порушень. Фінляндія також відома своєю унікальною правовою культурою, де акцент робиться не на боротьбі з корупцією, а на її попередженні. Законодавчі акти мають превентивний характер і спрямовані на створення прозорого середовища, де корупція стає економічно не вигідною.

Нідерланди є ще одним прикладом країни, яка демонструє високий рівень ефективності в антикорупційній діяльності. Протидія корупції тут здійснюється як на процедурному, так і на інституційному рівнях. Основними елементами антикорупційної політики є гласність та звітність. Щороку міністр внутрішніх справ Нідерландів представляє парламенту детальний звіт про корупційні випадки, їх розслідування та застосовані заходи покарання. Такі публічні звіти стають предметом обговорення в суспільстві, що сприяє підвищенню прозорості та довіри до правоохоронних органів.

Для України важливим є перейняття цього підходу, особливо в аспекті публічності звітності. Наприклад, міністр внутрішніх справ міг би щорічно представляти Верховній Раді детальний звіт про стан антикорупційної діяльності. Це дозволило б створити механізм відкритого обговорення проблем корупції, оцінки роботи правоохоронних органів і виявлення слабких місць у державній політиці.

Ізраїль є ще однією країною, яка досягла значних успіхів у боротьбі з корупцією. Особливістю ізраїльської моделі є багаторівневий моніторинг потенційних корупційних ризиків, який здійснюється урядовими структурами, спеціалізованими підрозділами поліції та офісом Державного контролера.

Важливим аспектом є незалежність цих органів від впливу інших державних структур, що дозволяє забезпечити об'єктивність їхньої роботи.

Дані про виявлені випадки корупції обов'язково передаються до органів розслідування, а результати стають доступними громадськості. Такий підхід дозволяє не лише ефективно виявляти та розслідувати корупційні дії, але й формувати громадську довіру до системи управління.

Для України досвід Ізраїлю може бути корисним у створенні незалежних органів, які здійснюють моніторинг корупції, та у впровадженні механізмів, що забезпечують прозорість розслідування корупційних злочинів.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу, який включає запобіжні заходи, гласність, незалежний моніторинг та чітку нормативно-правову базу. Україна може скористатися найкращими практиками з різних країн, адаптуючи їх до власних умов. Зокрема, варто зосередитися на таких напрямках:

- Запровадження прозорих механізмів звітності. Щорічні звіти міністрів перед парламентом щодо стану боротьби з корупцією можуть стати важливим кроком до відкритості та підзвітності.
- Розробка антикорупційних заходів для корпоративного сектору. Внутрішньокорпоративні кодекси етики, механізми анонімного повідомлення про порушення та незалежний аудит є важливими інструментами у цій сфері.
- Підвищення ролі громадянського суспільства. Як показує досвід Нідерландів та Ізраїлю, залучення громадськості до контролю за діяльністю державних структур підвищує ефективність антикорупційних заходів.
- Інституційна незалежність. Створення незалежних органів для моніторингу корупційних ризиків і розслідування корупційних злочинів може значно підвищити довіру до правоохоронної системи.

Україна має унікальну можливість адаптувати перевірені часом моделі, що вже довели свою ефективність у країнах, де рівень корупції є одним із найнижчих у

світі. Інтеграція міжнародного досвіду в національну стратегію боротьби з корупцією стане важливим кроком на шляху до зміцнення правової держави та побудови прозорого суспільства.

3.2. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення антикорупційної політики в Україні.

Корупція є однією з найсерйозніших проблем, що стоять перед Україною, підриваючи економічний розвиток, зменшуючи довіру громадян до державних інституцій та посилюючи соціальну нерівність. Незважаючи на численні зусилля, спрямовані на боротьбу з цим явищем, корупція залишається поширеним явищем у багатьох сферах життя країни. У цьому дослідженні розглядаються рекомендації щодо вдосконалення антикорупційної політики в Україні, з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки національного контексту.

Україна прийняла низку законів та створила декілька антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Однак ефективність цих органів часто ставиться під сумнів через політичний вплив, недостатнє фінансування та обмежені повноваження.

Таблиця 3.1 Основні антикорупційні органи України та їх функції

Орган	Рік створення	Основні функції
НАБУ	2015	Розслідування корупційних злочинів серед високопосадовців
НАЗК	2016	Запобігання корупції, моніторинг декларацій чиновників
Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	2015	Нагляд за розслідуваннями НАБУ та підтримка обвинувачення в судах

Незважаючи на створення цих органів, результати їх діяльності поки що не відповідають очікуванням суспільства. Брак судових вироків у резонансних

справах, затягування процесів та відсутність реальних покарань для корупціонерів підбивають довіру до антикорупційних зусиль.

Однією з ключових проблем є недостатня незалежність антикорупційних органів від політичного впливу. Для підвищення ефективності їх роботи необхідно забезпечити інституційну та фінансову незалежність.

Пропозиції:

- Внести зміни до законодавства, які б гарантували незалежність керівників антикорупційних органів від політичного тиску.
- Забезпечити стабільне та достатнє фінансування цих органів через незалежні бюджетні механізми.

Таблиця 3.2 Порівняння рівня незалежності антикорупційних органів у країнах Європи

Країна	Рівень незалежності	Фінансування	Ефективність (за кількістю вироків)
Данія	Високий	Державний бюджет	Висока
Польща	Середній	Частково незалежне	Середня
Україна	Низький	Залежить від уряду	Низька

Без незалежної та ефективної судової системи боротьба з корупцією неможлива, адже судді повинні бути незалежними, неупередженими та компетентними. Для досягнення цього необхідно провести атестацію суддів і забезпечити прозорий відбір нових кадрів, впровадити механізми контролю за діяльністю суддів, включаючи громадський нагляд, а також підвищити їх заробітну плату для зменшення стимулів до корупції.

Таблиця 3.3 Порівняння заробітної плати суддів та рівня корупції

Країна	Середня зарплата судді (USD/міс)	Індекс сприйняття корупції (CPI)
Німеччина	10,000	80
Україна	1,200	32
Болгарія	1,500	43

Електронні системи зменшують людський фактор та підвищують прозорість державних процесів.

Пропозиції:

- Розширити спектр електронних послуг для громадян та бізнесу.
- Впровадити електронні системи державних закупівель та тендерів.
- Забезпечити відкритий доступ до державних реєстрів та баз даних.

Приклад успішного впровадження:

Впровадження системи ProZorro в Україні призвело до економії бюджетних коштів та підвищення прозорості державних закупівель.

Таблиця 3.4 Ефекти від впровадження електронних систем в різних країнах

Країна	Система	Рік впровадження	Економія коштів (%)	Зниження корупції
Україна	ProZorro	2016	10-15	Так
Естонія	e-Estonia	2000	2% ВВП щорічно	Так
Південна Корея	OPEN	1999	Значна	Так

Підвищення прозорості та доступу до інформації є ключовим фактором у боротьбі з корупцією. Громадяни повинні мати доступ до інформації про діяльність державних органів. Для цього необхідно забезпечити повну реалізацію закону про доступ до публічної інформації, опубліковувати всі рішення органів влади, бюджети та звіти у відкритому доступі, а також створити платформи для громадського контролю та участі.

Посилення ролі громадянського суспільства та ЗМІ є важливим компонентом антикорупційної політики. Активне громадянське суспільство та незалежні ЗМІ сприяють боротьбі з корупцією. Тому слід надати підтримку неурядовим організаціям, що займаються антикорупційною діяльністю, захистити журналістів-розслідувачів та забезпечити свободу слова, а також створити платформи для взаємодії між владою та громадськістю.

Освіта та підвищення обізнаності формують негативне ставлення до корупції з раннього віку. Впровадження антикорупційних програм в навчальні заклади, проведення просвітницьких кампаній серед населення та організація тренінгів для державних службовців щодо етичної поведінки є необхідними кроками.

Фінансовий контроль та декларації дозволяють ефективно виявляти незаконне збагачення. Потрібно удосконалити систему електронного декларування майна та доходів чиновників, забезпечити перевірку декларацій та притягнення до відповідальності за недостовірні дані, а також впровадити моніторинг витрат чиновників та їх відповідність доходам.

Таблиця 3.5 Порівняння систем фінансового контролю в країнах Європи

Країна	Система декларування	Перевірка декларацій	Санкції за порушення
Україна	Електронна	Обмежена	Недостатні
Норвегія	Публічна декларація	Повна	Суворі
Іспанія	Паперова та електронна	Часткова	Середні

Міжнародне співробітництво є важливим, оскільки корупція часто має транснаціональний характер. Необхідно активізувати співпрацю з ЄС та міжнародними антикорупційними організаціями, впроваджувати міжнародні стандарти та найкращі практики, а також обмінюватися інформацією та досвідом з іншими країнами.

Врахування міжнародного досвіду, зокрема успішних практик Естонії та Грузії, може бути корисним для України. Естонія успішно впровадила електронне урядування, що значно знизило рівень корупції завдяки повній цифровізації державних послуг, прозорості та доступності інформації, а також підтримці з боку уряду та суспільства. Грузія провела радикальні реформи, спрямовані на зменшення ролі держави в економіці та спрощення адміністративних процедур, включаючи масштабне скорочення бюрократії, спрощення процедур отримання послуг та жорсткі заходи проти корупціонерів. Впровадження цих рекомендацій може стикнутися з певними перешкодами. Без політичної волі на найвищому рівні антикорупційні реформи можуть бути заблоковані. Чиновники, які отримують вигоду від корупції, можуть чинити опір змінам. Низький рівень зарплат також стимулює корупцію серед державних службовців.

Для ефективної боротьби з корупцією в Україні необхідно здійснити комплексний підхід, який включає законодавчі зміни, інституційні реформи,

підвищення прозорості та активну участь громадянського суспільства. Врахування міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до українських реалій можуть значно підвищити ефективність антикорупційної політики. Здійснення цих рекомендацій потребує політичної волі, ресурсів та підтримки з боку суспільства. Однак лише такі кроки можуть привести до зменшення рівня корупції та забезпечити стійкий розвиток України.

Підвищення прозорості та доступу до інформації є ключовим фактором у боротьбі з корупцією. Громадяни повинні мати доступ до інформації про діяльність державних органів. Для досягнення цього необхідно забезпечити повну реалізацію закону про доступ до публічної інформації, опубліковувати всі рішення органів влади, бюджети та звіти у відкритому доступі, а також створити платформи для громадського контролю та участі.

Активне громадянське суспільство та незалежні ЗМІ є важливими компонентами антикорупційної політики. Підтримка неурядових організацій, що займаються антикорупційною діяльністю, захист журналістів-розслідувачів та забезпечення свободи слова сприятимуть ефективній боротьбі з корупцією. Створення платформ для взаємодії між владою та громадськістю також є необхідним кроком у цьому напрямку.

Формування негативного ставлення до корупції починається з освіти. Впровадження антикорупційних програм у навчальні заклади, проведення просвітницьких кампаній серед населення та організація тренінгів для державних службовців щодо етичної поведінки допоможуть підвищити обізнаність та змінити суспільні норми.

Ефективний фінансовий контроль дозволяє виявляти незаконне збагачення. Удосконалення системи електронного декларування майна та доходів чиновників, забезпечення перевірки декларацій та притягнення до відповідальності за недостовірні дані, а також впровадження моніторингу витрат чиновників і їх відповідності доходам є важливими заходами.

Таблиця 3.6 Порівняння систем фінансового контролю в країнах Європи

Країна	Система декларування	Перевірка декларацій	Санкції за порушення
Україна	Електронна	Обмежена	Недостатні
Норвегія	Публічна декларація	Повна	Суворі
Іспанія	Паперова та електронна	Часткова	Середні

Корупція часто має транснаціональний характер, тому важливе співробітництво з міжнародними організаціями. Активізація співпраці з ЄС та міжнародними антикорупційними організаціями, впровадження міжнародних стандартів та найкращих практик, а також обмін інформацією та досвідом з іншими країнами можуть значно підсилити національні зусилля.

Аналізуючи досвід інших країн, можна виділити успішні практики, які можуть бути застосовані в Україні. Естонія успішно впровадила електронне урядування, що значно знизило рівень корупції завдяки повній цифровізації державних послуг, прозорості та доступності інформації, а також підтримці з боку уряду та суспільства. Грузія провела радикальні реформи, спрямовані на зменшення ролі держави в економіці та спрощення адміністративних процедур, що включало масштабне скорочення бюрократії, спрощення процедур отримання послуг та жорсткі заходи проти корупціонерів.

Впровадження цих рекомендацій може стикнутися з певними перешкодами. Без політичної волі на найвищому рівні антикорупційні реформи можуть бути заблоковані. Чиновники, які отримують вигоду від корупції, можуть чинити опір змінам, а низький рівень зарплат може стимулювати корупцію серед державних службовців.

Для ефективної боротьби з корупцією в Україні необхідно здійснити комплексний підхід, що включає законодавчі зміни, інституційні реформи, підвищення прозорості та активну участь громадянського суспільства. Врахування міжнародного досвіду та адаптація найкращих практик до українських реалій можуть значно підвищити ефективність антикорупційної політики. Здійснення цих рекомендацій потребує політичної волі, ресурсів та підтримки з боку суспільства. Лише такі кроки можуть привести до зменшення рівня корупції та забезпечити стійкий розвиток України.

3.3. Антикорупційна політика України в контексті сучасних викликів та загроз

Корупція в Україні протягом тривалого часу залишається однією з найгостріших проблем, яка підриває основи державності, економічний розвиток та довіру громадян до влади. Вона пронизує різні сфери суспільного життя, від найвищих рівнів державного управління до повсякденних відносин між громадянами та державними установами. Антикорупційна політика, спрямована на боротьбу з цим негативним явищем, стикається з численними викликами та загрозами, особливо в контексті сучасних політичних, економічних та соціальних реалій, зокрема в умовах війни з Російською Федерацією.

Починаючи з 2014 року, після анексії Криму та початку конфлікту на Донбасі, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, країна опинилася в стані масштабної війни. Цей конфлікт значно вплинув на всі аспекти українського суспільства, включаючи антикорупційну політику.

Війна з Росією відволікає значну частину ресурсів та уваги держави від внутрішніх проблем, включаючи боротьбу з корупцією. Питання національної безпеки стали пріоритетними, що може знижувати акцент на реалізації антикорупційних реформ. В умовах воєнного стану держава змушена оперативно приймати рішення, часто спрощуючи процедури та послаблюючи контрольні механізми, що потенційно створює ризики для зростання корупції.

Воєнні дії призводять до переміщення значних фінансових та матеріальних ресурсів, спрямованих на оборону, гуманітарну допомогу та відновлення зруйнованої інфраструктури. Це створює нові корупційні ризики, зокрема в сфері державних закупівель, розподілу гуманітарної допомоги та використання міжнародної фінансової підтримки. Відсутність належного контролю може призвести до зловживань та нецільового використання коштів.

Наприклад, швидкі закупівлі озброєння та військового обладнання часто здійснюються без проведення тендерних процедур, що може сприяти непрозорим домовленостям. Крім того, розподіл гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам потребує прозорості та підзвітності, аби уникнути зловживань з боку посадовців на місцях.

Міжнародна спільнота надає значну фінансову та технічну допомогу Україні для протидії агресії та підтримки економіки. Країни-партнери та міжнародні організації, такі як Європейський Союз, Сполучені Штати та Міжнародний валютний фонд, очікують від України забезпечення прозорості та ефективного використання наданих ресурсів. Це створює додатковий стимул для посилення антикорупційних заходів.

У відповідь на ці вимоги Україна зобов'язалася здійснювати реформи в сфері боротьби з корупцією. Зокрема, відновлено роботу антикорупційних органів, активізовано співпрацю з міжнародними партнерами у сфері моніторингу використання коштів та впровадження найкращих практик управління фінансами.

Війна сприяла консолідації українського суспільства та підвищенню громадянської активності. Волонтерські рухи, громадські організації та незалежні медіа відіграють важливу роль у контролі за діяльністю влади та виявленні корупційних випадків. Вони стали додатковим механізмом стримування та противаги корупційним практикам, особливо на місцевому рівні.

Журналісти-розслідувачі продовжують свою діяльність, незважаючи на ризики, пов'язані з воєнними діями. Вони висвітлюють випадки корупції, що стосуються розподілу гуманітарної допомоги, використання бюджетних коштів та діяльності посадовців. Це підвищує суспільний тиск на владу з вимогою реагувати на виявлені порушення.

В умовах війни Україна продовжує впроваджувати цифрові технології у державне управління. Платформа "Дія" стала ключовим інструментом для надання електронних послуг громадянам, що знижує можливості для

корупційних дій. Електронні системи закупівель, такі як Prozorro, забезпечують прозорість державних закупівель навіть в умовах воєнного стану.

Цифрові рішення дозволяють оперативно реагувати на потреби громадян та бізнесу, зменшують бюрократію та мінімізують людський фактор у взаємодії з державними органами. Це особливо важливо в умовах, коли багато громадян переміщені та не мають доступу до традиційних каналів отримання послуг.

Попри воєнні дії, Україна продовжує реформи судової системи. У 2021-2023 роках було здійснено низку кроків для перезавантаження Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя. Метою цих реформ є очищення судової влади від корумпованих суддів та підвищення довіри до правосуддя.

Антикорупційні органи, такі як НАБУ та САП, отримали додаткові повноваження та ресурси для розслідування корупційних злочинів. Призначення нових керівників цих органів відбулося з дотриманням прозорих конкурсних процедур за участю міжнародних експертів, що підвищує їхню легітимність та незалежність.

Після завершення воєнних дій Україна зіткнеться з масштабним завданням відновлення інфраструктури та економіки. Це вимагатиме значних фінансових вкладень, як внутрішніх, так і міжнародних. Забезпечення прозорості та ефективності використання цих ресурсів стане критичним для успішної відбудови країни.

Міжнародні партнери вже зараз наголошують на необхідності створення механізмів контролю за використанням коштів для відновлення. Впровадження систем моніторингу, аудиту та звітності допоможе запобігти корупційним ризикам та забезпечити цільове використання фінансування.

Вирішення проблеми корупції неможливе без реальної політичної волі з боку керівництва країни. Війна з Росією може стати каталізатором для переосмислення цінностей та пріоритетів держави. Прагнення до європейської інтеграції та бажання відбудувати країну на нових засадах можуть стимулювати більш рішучі дії у боротьбі з корупцією.

Крім того, важливим є формування нової політичної культури, яка відкидає корупцію як норму. Це потребує освітніх ініціатив, спрямованих на молодь, та пропагування етичних стандартів у суспільстві. Залучення громадян до участі в управлінні країною та контролі за владою сприятиме підвищенню підзвітності посадовців.

Антикорупційна політика України в умовах війни з Росією стикається з унікальними викликами та загрозами. Воєнний конфлікт посилює корупційні ризики, але водночас відкриває можливості для радикальних реформ та переосмислення підходів до державного управління. Консолідація суспільства, міжнародна підтримка та прагнення до європейських стандартів можуть стати потужними факторами у боротьбі з корупцією.

Для успішного подолання корупції необхідно забезпечити незалежність антикорупційних органів, реформувати судову систему, впроваджувати цифрові технології та посилювати роль громадянського суспільства. Важливо також зберігати фокус на антикорупційних реформах навіть в умовах воєнного стану, оскільки прозорість та підзвітність влади є запорукою довіри громадян та міжнародних партнерів.

Україна має унікальний шанс перетворити виклики війни на можливість для глибоких перетворень. Від того, як країна використає цю можливість, залежить її майбутнє як демократичної, правової та процвітаючої держави.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши, дослідивши та систематизувавши європейські моделі антикорупційної політики та форми боротьби з корупцією, автор приходять до таких висновків:

1. В країнах ЄС використовуються різноманітні форми протидії корупції. Антикорупційна політика в ЄС базується на комплексному підході, що включає створення незалежних антикорупційних органів, забезпечення прозорості державного управління, інтеграцію цифрових інструментів, підвищення ролі громадянського суспільства та етичного виховання.
2. У ході кваліфікаційного дослідження було систематично розглянуто сучасні підходи до антикорупційної політики на європейському рівні та проведено їх порівняльний аналіз з метою виявлення ефективних моделей, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Особливу увагу приділено досвіду таких країн, як Данія, Фінляндія, Естонія, Німеччина, та Грузія, що демонструють як поступові, так і радикальні реформи у боротьбі з корупцією.
3. Корупція є не лише правопорушенням, а й системною проблемою, яка потребує міждисциплінарного підходу до вирішення. Це підтверджується необхідністю одночасного реформування законодавчої бази, судової системи, державного апарату та впровадження інноваційних механізмів моніторингу й контролю.
4. Порівняльний аналіз антикорупційних стратегій різних країн продемонстрував, що успішність боротьби з корупцією значною мірою залежить від рівня політичної волі держави. Наприклад, досвід Грузії підтверджує ефективність швидких і радикальних реформ, тоді як Німеччина демонструє доцільність поступового підходу з акцентом на правову та фінансову прозорість.
5. Досвід Естонії підтвердив, що впровадження цифрових інструментів у державне управління є потужним засобом зниження рівня корупції.

Електронне урядування, автоматизація державних послуг і прозорі механізми закупівель дозволяють мінімізувати людський фактор і підвищити довіру громадян до державних інституцій.

6. Україна стикається з численними проблемами у сфері боротьби з корупцією, незважаючи на створення спеціалізованих органів, таких як НАБУ та НАЗК. Основними перешкодами залишаються політичний тиск, обмежена незалежність антикорупційних органів, недостатнє фінансування та слабка ефективність судової системи.
7. Рекомендації для вдосконалення антикорупційної політики України включають:
 - забезпечення незалежності антикорупційних органів;
 - розширення використання електронних систем і відкритих даних;
 - впровадження механізмів моніторингу витрат посадовців;
 - активізацію ролі громадянського суспільства та ЗМІ;
 - розробку просвітницьких програм для формування негативного ставлення до корупції.
8. Інтеграція міжнародного досвіду є важливим кроком у створенні ефективної антикорупційної політики в Україні. Найкращі підходи, такі як цифровізація, реформування судової системи, підвищення етичних стандартів та забезпечення фінансової прозорості, можуть значно посилити боротьбу з корупцією за умови їх адаптації до національних особливостей.

Таким чином, результати кваліфікаційної роботи окреслюють перспективи системних реформ, спрямованих на зменшення рівня корупції, підвищення довіри до державних інституцій і зміцнення демократичних принципів в Україні. Запропоновані рекомендації можуть стати основою для вдосконалення національної антикорупційної стратегії та досягнення цілей європейської інтеграції.